

Musiqi

MÜƏLLİM ÜÇÜN
METODİK VƏSAİT

Üzeyir
Hacıbəyli

6

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

MUSİQİ 6

*Ümumtəhsil məktəblərinin
6-cı sinfi üçün Musiqi fənni üzrə dərsliyin*

METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

Bakı — 2017

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
İzahat və rəqi.....	4
Məzmun standartları.....	5
6-cı sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi.....	9

I. MUSIQININ TƏSİR GÜCÜ

1. Musiqidə təzadlılıq	10
2. Musiqidə emosionallıq.....	12
3. Musiqidə millilik və ümumbəşərlik.....	14
4. Bəstəkarların yaradıcılığında milli xüsusiyyətlər.....	16
5. Musiqidə müharibə mövzusu.....	18
6. Musiqidə polifoniya.....	20
7. Musiqidə homofoniya.....	22

II. MUSIQI VƏ HƏYAT

8. Musiqidə mübarizə mövzusu.....	24
9. Musiqidə gərginlik.....	26
10. Musiqidə milli qəhrəman obrazı.....	28
11. Klassik Azərbaycan muğamı «Segah».....	30
12. Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və musiqi.....	32

III. MUSIQININ TƏSİR GÜCÜ NƏDƏDİR

13. Musiqinin obyektiv reallığı.....	34
14. Musiqidə zarafat.....	36
15. 20 Yanvar və musiqi.....	38
16. Musiqidə axşam əhvali-ruhiyyəsi.....	40
17. Musiqidə təbiət təsviri	42
18. Musiqidə real və qeyri-real obrazlar.....	44
19. Müxtəlif dövrlərdə mahnılarımızda qadın obrazları.....	46
20. Novruz bayramı və musiqi.....	48

IV. AZƏRBAYCAN XALQ VƏ PROFESSIONAL MUSIQISI VƏHDƏTDƏ

21. «Şüştər» muğamı.....	50
22. Azərbaycan muğamları və xor.....	52
23. Azərbaycan muğamları və simfonik orkestr.....	54
24. Muğamlar və milli Azərbaycan operası.....	56
25. Azərbaycan xalq rəqsləri və balet.....	58
26. Azərbaycan xalq musiqisi və operetta.....	60
27. 28 May — Respublika Günü və musiqi.....	62
Mahnı repertuarı.....	65

GİRİŞ

Müstəqil ölkəmizdə təhsilin demokratikləşdirilməsi, humanistləşdirilməsi, integrasiyası, diferensiallaşdırılması, fərdiləşdirilməsi və humanitarlaşdırılması prinsipləri əsasında uşaq hüquqlarının təcrübədə tətbiqi yeni pedaqoji təfəkkürün inkişafına təkan vermiş, təhsilin keyfiyyətə yüksəldilməsini zərurətə çevirmişdir.

Bu baxımdan musiqi təlimi milli musiqi və mədəniyyət tariximizin, incəsənət sahəsində qədim köklərə malik ənənələrimizin öyrənilməsi, böyüyən nəsildə estetik hissi – emosional tərbiyənin gücləndirilməsi, ümumi intellektual səviyyənin inkişafı, istedadlı şagirdlərin aşkara çıxarılması kimi tələblərin yerinə yetirilməsində mühüm rol oynayır.

Musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərir.

Milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi nəticəsində musiqi təliminin musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti ilə əlaqədar məktəblilərin musiqi dünyagörüşünün genişləndirilməsi nəzərdə tutulur. Onun üçün lap birinci dərstdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır. Bununla əlaqədar, «əsas biliklər»ə yiyələnməyin böyük əhəmiyyəti vardır. «Əsas biliklər»ə temp, dinamika, registr, melodiya, ritm, musiqi janrları və quruluşları, əsərlərin və musiqi alətlərinin, xor və orkestrin təməli, ədəbiyyat – musiqi – təsviri incəsənət arasında əlaqələr haqqında məlumatlar daxildir.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahnı oxuma, musiqi dinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sadə musiqi alətlərində çalmaq, improvizə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Xorla oxumaq məktəblilərin musiqi tərbiyəsində ən fəal musiqi fəaliyyəti növüdür. Mahnı oxuma məktəblinin hərtərəfli inkişafına, düzgün, savadlı danışığının formalaşmasına səbəb olur.

Musiqili-ritmik hərəkətlər zamanı musiqiyə emosional münasibət inkişaf edir, uşaqlar hərəkətlərlə əsərdə əks olunan emosiya və hisləri göstərə bilirlər.

Musiqi alətlərində çalmaq əvvəlki illərdə olduğu kimi, musiqi inkişafının effektiv artmasına səbəb olur.

Musiqi improvizasiyası uşaqların yaradıcılığının inkişafına təsir göstərir və dərstdə əldə edilmiş biliklərin şüurlu mənimsənilməsinə kömək göstərir.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti üzrə mənimsənilmiş bacarıqlar praktik əhəmiyyəti baxımından şagirdlərdə musiqi mədəniyyətinin formalaşmasında həlledici rol oynayır.

Yeni «Musiqi» kurikulumunun tələblərinə görə, təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır və müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər.

Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

VI sinif «Musiqi» dərslərində konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərslərindən istifadə etmək olar. Eyni zamanda insert, BİBÖ, beyin həmləsi, klaster, ziqzaq, dəyirmi masa, Venn diaqramı və başqa müasir təlim üsullarından istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Metodik vəsaitdə VI sinif «Musiqi» fənni üzrə hər bir dərslərin məzmun xətti və məzmun standartı, məqsədi, təlim üsulu (təxmini), dərslərin təchizi və gedışı (məzmun xətləri üzrə) və dərslərin qısa planı açıqlanmış və yeni təlim üsullarından istifadə etməklə dərslər nümunələri, eyni zamanda dərslərin prosesində istifadə olunacaq musiqi materiallarının notları verilmişdir. Dərslərin aparılmasında 5-ci sinif üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitdə verilmiş dərslər nümunələrindən istifadə etmək olar.

İZAHAT VƏRƏQİ

«Musiqi» fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsait. Bu vəsaitdə V sinifdə olduğu kimi, hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli, eyni zamanda musiqi repertuarı öz əksini tapmışdır. Dərsə hazırlaşan müəllim məktəblilərin biliyini, qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı, yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

Şagirdlərin biliyinin qiymətləndirilməsi «5» ballıq qiymət sistemində əsaslanır. Bu zaman aşağıda göstərilən meyarları nəzərə almaq məsləhətdir:

1. Musiqinin ifası (mahnının ifası, sadə musiqi alətlərində çalma);

2. Sual-cavabla mövzunun əhatə olunması;

3. Yeni ideya və təkliflərin irəli sürülməsi;

4. Əməkdaşlıq, qrup işində fəallıq və təşəbbüs göstərilməsi;

5. Problemin həllinə yaradıcı yanaşma, ümumiləşdirmə bacarığı, təqdimetmə və s.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar və «Musiqi lüğəti» öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməsi, dərslərin məzmununun gender, etnik irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı, cəlbedici olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun və dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, mövzu baxımından digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş «Musiqi» üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülmə) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

Nö	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodialarını təmiz oxuyur				
6.	Musiqiyə uyğun rəqs edir, ritm tutur				
7.	Mahnının xanə ölçülərini, tonallığını müəyyən edir				

Dərsin təchizi. «Musiqi» fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, not materialından, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, texniki vasitə kimi kompüterdən, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən və digər əlavə köməkçi vasitələrdən istifadə olunmalıdır.

MƏZMUN STANDARTLARI

VI sinfin sonunda şagird:

- Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev, V.Adıgözəlov, T.Quliyev, S.Hacıbəyov, İ.S.Bax, F.Şubert, S.Raxmaninov, N.Rimski-Korsakov), onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşığı havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir;
- musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir;
- musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir;
- dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir;
- mahnını not və mətni ilə oxuyur;
- fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Musiqi aləmi

Şagird:

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, M.Maqomayev, F.Əmirov, V.Adıgözəlov, T.Quliyev, S.Hacıbəyov, İ.S.Bax, F.Şubert, S.Raxmaninov, N.Rimski-Korsakov) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.

1.1.2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşığı havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan bəstəkarlarının xalq mahnı və rəqslərinin fortepiano üçün işləmələrinə münasibət bildirir.

1.2.2. Muğam və aşığı musiqisini fərqləndirir.

2. Emosional dəyərləndirmə

Şagird:

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Xalq mahnıları və mahnı-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.

2.2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

2.2.2. Azərbaycan xalq mahnılarının emosional hislərə təsirini izah edir.

2.3. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını ifadə edir.

2.3.1. Dinlədiyi xalq mahnıları haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

2.3.1. Mahnını qrup və kollektiv tərkibində ikisəsli oxuyur.

3. Musiqi fəaliyyəti

Şagird:

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnının not və mətni ilə iki səsli oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş edir.

3.2.1. Mahnını qrup və kollektiv tərkibində ikisəsli oxuyur.

6-cı sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

Tədris vahidi	№	Dərsin mövzusu	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Saat
I. Musiqinin təsir gücü	1	Diaqnostik qiymətləndirmə			1
	2.	Musiqidə təzadlılıq	«Bip-bipin nəğməsi» — F.Əmirov, T.Elçin	1. Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» 2. F.Əmirov «Sevil» operasından «Sevilin ariyası»	1
	3.	Musiqidə emosionallıq	«İstiqlal bayramı» — R.Şəfəq, V.Mirzə	1. P.İ.Çaykovskinin «6-cı simfoniyası»nın I hissəsindən köməkçi mövzu 2. «Heyratı» zərbi-muğamından bir parça	1
	4.	Musiqidə millilik və ümumi bəşəriyyət	«Azərbaycan əsgəri» — O.Zülfüqarov, P.Əliyev	1. F.Şopen. «Mi minor valsı» 2. Q.Qarayev. «Fikirli» forte-piano pyesi	1
	5.	Bəstəkarların yaradıcılığında milli xüsusiyyətlər	«Bağçada gül» — Azərbaycan xalq mahnısı	1. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Nofəlin ariyası» 2. «Heyratı» Azərbaycan zərbi-muğamı	1
	6.	Musiqidə müharibə mövzusu	«Azadlıq marşı», «Heyratı» zərbi-muğamı — E.Mirzəbəyli	1. D.Şostakoviç. «7-ci simfoniya»dan «Basqın» epizodu 2. «Çahargah» muğamından «Mənsuriyyə»	1
	7.	KSQ			1
	8.	Musiqidə polifoniya	«Bakı haqqında mahnı» — V.Adıgözəlov, R.Rza	1. Niyazi. «Rast» simfonik muğamından 2 hissə 2. İ.S.Bax. «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən «Fuqa»	1
	9.	Musiqidə homofoniya	«İçərişəhər» — O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	1. F.Şubert. «Ave Mariya» 2. İ.S.Bax. «Lya minor» prelyüdü 3. L.V.Bethoven. «Sol major» menueti 4. F.Əmirov. «Şur» simfonik muğamının «Simayi-Şəms» şöbəsi	1
II. Musiqi və həyat	10.	Musiqidə mübarizə mövzusu	«Sülh məşəli» — E.Dadaşova, R.Yusifovlu	1. Q.Qarayev. «İldırımli yollarla» baletindən «Qızların gitaralarla rəqsi»	1
	11.	Musiqidə gərginlik	«Yaxşı yol» — Ü.Hacıbəyli, S.Rüstəm	1. S.Raxmaninov. «2Nə-li konsert»in I hissəsindən giriş 2. S.Raxmaninov. «Oxuma, gözəl» romansından bir parça 3. A.Rzayeva. «Oxuma, gözəl» romansı	1
	12.	Musiqidə milli qəhrəman obrazı	«Ağlama, xalqım, ağlama» — O.Rəcəbov, A.Babayev	O.Rəcəbovun «Çingiz» simfoniya-rekviyeminin VII hissəsi. «Ümumxalq hüznü»	1
	13.	KSQ			1
	14.	Klassik Azərbaycan muğamı — «Segah»	«Saribülbül» Azərbaycan xalq mahnısı	1. «Segah» muğamından «Manəndi-hisar» şöbəsi 2. «Segah» muğamından «Manəndi-muxalif» şöbəsi	1

	15.	Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və musiqi	«Qurban olum» — Ə.Cavanşirov, R.Kərimli	Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının «Uvertüra»sından eks-pozisiya	1
III. Musiqinin təsir gücü nədədir	16.	Musiqinin obyektiv reallığı	«Təmiz səma altında» — O.Rəcəbov, H.Abbas	1. Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Koroğlunun ariyası» 2. Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Final xoru»	1
	17.	BSQ			1
	18.	Musiqidə zarafat	«Oxutmuram, əl çəkin!» — Z.Bağirov, M.Ə.Sabir	1. İ.S.Bax. «2 №-li süita»dan «Zarafat» 2. M.Mirzəyev. «Yumoreska»	1
	19.	20 Yanvar və musiqi	«Səni adım qorusun» — O.Rəcəbov, R.Rövşən	1. Kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» muğamı. «Şəhidlər» söz: B.Vahabzadənin 2. «Şur» muğamının «Zəminxarə» guşəsi	1
	20.	Musiqidə axşam əhvali-ruhiyyəsi	«Ay nəğməsi» — A.Rzayeva, H.Ziya	1. F.Şubert. «Serenada» 2. T.Quliyev. «Axşam mahnısı»	1
	21.	Musiqidə təbiət təsviri	«Təbiət mahnısı» — M.Mirzəyev, G.Fəzli	1. N.Rimski-Korsa - kov. «Qar qızın ariyetta» 2. T.Bakıxanov. «Gözəlliklər məskəni»	1
	22.	Musiqidə real və qeyri-real obrazlar	«Ana laylası» — O.Zülfüqarov, R.Zəka	1. M.Qlinka. «Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marşı» 2. M.Qlinka. «İran qızlarının xoru»	1
	23.	KSQ			1
	24.	Müxtəlif dövrlərdə mahnılarımızda qadın obrazları	1. «Qaçaq Nəbi» — Azərbaycan xalq mahnısı 2. «Azərbaycan ulduzu» — O.Rəcəbov, Ə.Ağayev	F.Əmirov. «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin etiraz ariyası»	1
	25.	Novruz bayramı və musiqi	«Novruz gəlib» — C.Quliyev, R.Rövşən	1. O.Kazımi. «Bayram olsun», söz: R.Heydərindir 2. M.Əhmədova. «Bayram mahnısı», söz: F.Qocanıdır	1

IV. Azərbaycan xalq və professional musiqisi vəhdətdə	26.	«Şüştər» muğamı	«Ana Kür» — T.Quliyev, T.Elçin	1.«Şüştər» muğamından «Mayeyi-Şüştər» 2.F.Əmirov «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin ariyası» 3. «Ovşarı» zərbi-muğamı	1
	27.	Azərbaycan muğamları və xor	«Bahar nəğməsi» — sözləri və musiqisi Ü.Hacıbəylinindir	1.N.Əliverdibəyov. «Bayatı-Şiraz» (a kapella) 2. N.Əliverdibəyov. «Bayatı-Şiraz» (Orqan) 3. İ.S.Bax. «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa»	1
	28.	Azərbaycan muğamları və simfonik orkestr	«Şənlik mahnısı» — M.Mirzəyev, H.Ziya	1. F.Əmirov. «Kürd-ovşarı» simfonik muğamından «Kürdü» 2. F.Əmirov «Şur» simfonik muğamının girişindən bir parça	1
	29.	KSQ			1
	30.	Muğamlar və milli Azərbaycan operası	«Vətənimdən» — R.Mirişli, F.Qoca	1. Ü.Hacıbəyli. «Leyli və Məcnun» operasından «Qeyslə atasının dialoqu» 2. Ş.Axundovanın «Gəlin qayası» operasından «Gülbaharın mahnısı»	1
	31.	Azərbaycan xalq rəqsləri və balet	«Şəhərimiz» — S. Rüstəmov, M.Seyidzadə	1. «Tərəkmə» Azərbaycan xalq rəqsi 2. Ə.Bədəlbəyli. «Qız qalası» baletindən «Şalaxo»	1
	32.	Azərbaycan xalq musiqisi və operetta	«Gənclik nəğməsi» A.Rzayeva, C.Məmmədov	1.Ü.Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından Məşədi İbad, Gülnaz və Sənəmin triosu 2. «Dərçini» Azərbaycan xalq rəqsi 3.«Məşədi İbadla Rüstəm bəyin dueti»	1
	33.	28 May— Respublika Günü və musiqi	«Biz qələbə çalmalıyıq» — S.Ələsgərov, Q.Musayev	1.Ü.Hacıbəyli. «Milli marş» mahnısından bir parça 2. O.Zülfüqarov. «Şənlən, mənim xalqım»	1
	34.	BSQ			1

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 6-cı sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Məzmun standartlarının və integrasiyanın tətbiqi

		Məzmun standartları									İntegrasiya				
		1.1.		1.2.		2.1.	2.2.		2.3.	3.1.	3.2.	Fən - daxili	Fənlərarası		
													Əd.	H.B.	T.İ.
Alt standartlar	1.	1.1.1						2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.1.5.		3.1.1.	
	2.	1.1.1						2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2.1.2.		1.3.1.	
	3.	1.1.1	1.1.2.						3.1.1.		3.1.1.				
	4.	1.1.1	1.1.2.		1.2.2.	2.1.1.		2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.2.	1.2.1.	3.1.1.
	5.	1.1.1.					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.		
	6.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.		3.1.1.			
	7.	1.1.1.			1.2.2.					3.1.1.		3.1.1.			
	8.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.			
	9.	1.1.1.								3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	1.2.4.		1.3.1.
	10.	1.1.1.							2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.			
	11.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.2.	3.1.1.			3.1.1.
	12.			1.2.1.		2.1.1.	2.2.1.	2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.1.2.	1.2.1.	3.1.1.
	13.	1.1.1.							2.3.1.		3.2.2.	3.1.1.		3.2.1.	
	14.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.			
	15.	1.1.1.								3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2.1.2.		
	16.	1.1.1.	1.1.2.							3.1.1.		3.1.1.			
	17.	1.1.1.								3.1.1.		3.1.1.		4.3.1.	
	18.	1.1.1								3.1.1.		3.1.1.	2.2.1.		
	19.	1.1.1	1.1.2.							3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.	2.2.1.	1.2.1.	
	20.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.		3.1.1.			2.1.1.
	21.	1.1.1.		1.2.1.		2.1.1.		2.2.2.	2.3.1.			3.1.1.			
	22.	1.1.1.	1.1.2.							3.1.1.		3.1.1.	2.1.1.		
	23.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.	2.2.2.		3.1.1. 3.1.1.	3.2.2.	3.1.1.			
	24.	1.1.1.			1.2.2.			2.2.2.		3.1.1.		3.1.1.		1.2.1.	3.1.1.
	25.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.					3.1.1.		1.2.1.	
	26.	1.1.1.			1.2.2.						3.2.2.	3.1.1.			
	27.	1.1.1.			1.2.2.		2.2.1.			3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.	3.2.1.	3.1.1.
	28.	1.1.1.		1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.				3.1.1.		3.1.1.	1.2.2.		
	29.	1.1.1.		1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.	2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.	1.2.4.		
	30.	1.1.1.	1.1.2.				2.2.1.				3.2.2.	3.1.1.			
	31.	1.1.1					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.		3.1.1.			
	32.	1.1.1.					2.2.1.		2.3.1.	3.1.1.	3.2.2.	3.1.1			

1. MUSIQIDƏ TƏZADLILIQ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycanın musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərində emosional əhvali-ruhiyyənin yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu izah edir.

Bu mövzunun mənimsənilməsində Venn diaqramı, beyin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

Məktəblilər sinfə Xalq artisti, bəstəkar Musa Mirzəyevin «Məktəblilər marşı» mahnısının tərənləri altında daxil olurlar.

1. Q. Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən «Vals» və F. Əmirovun «Sevil» operasından vals xarakterli «Sevilin ariyası» səsləndirilir.

2. Tədqiqat sualı kimi «*Dinlənilən bu iki əsərin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında nə deyə bilərsiniz?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür. Lövhədə Venn diaqramı çəkilən qrafik vəsait asılır və qruplara bu vəsaitin variantları paylanır. I qrupda olan şagirdlər hər iki əsərin oxşar cəhətləri, II qrup «Sevilin ariyası»nın xüsusiyyətləri, III qrup isə Q. Qarayevin «Vals»-ının xüsusiyyətləri haqqındakı biliklərini Venn diaqramında yazır. Şagirdlərə məlum olur ki, hər iki əsər vals janrında yazılmış və səhnə üçün yaradılmışdır. Eyni zamanda hər iki əsərin fərqli cəhətləri, yəni templerinin təzadlı olduğu, birinin simfonik orkestr, digərinin vokal səs və simfonik orkestr üçün istifadə olunduğu, xarak-

1. MUSIQIDƏ TƏZADLILIQ

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov
«Sevil» operasından fragment

Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Sevilin ariyası»
Sevil rolunun ən yaxşı ifaçısı SSRİ və Azərbaycanın Xalq artisti Fikrət Əmirov olmuştur.
«Sevilin ariyası»nda «Onu demə, zalım yur» Azərbaycan xalq mahnısının intonasional yollarından istifadə olunmuşdur.

Qara Qarayev
«Yeddi gözəl» baletindən fragment

Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baletindən «Vals»
Valsın xana ölçüsü, ussuz, 3/4 olur.

İki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri:

«Sevil» operasından «Sevilin ariyası»

1. 3/4 ölçüdür.
2. Musiqili səhnə əsərlərinə aiddir.

«Yeddi gözəl» baletindən «Vals»

1. 3/4 ölçüdür.
2. Musiqili səhnə əsərlərinə aiddir.

Fərqli

1. Xarakteri qemlidir.

2. «Onu demə, zalım yur» Azərbaycan xalq mahnısının intonasional yollarından istifadə olunub.

3. Simfonik orkestr vokala (səsa) müqayisə edir.

4. Yavaş tempo seçilir.

1. Xarakteri pəndir.

2. Bəstəkarın orijinal musiqisidir.

3. Simfonik orkestr rəqə müqayisə edir.

4. Cold tempo seçilir.

6

tercə birinin qəmli, digərinin şən olduğu, birində xalq musiqisindən istifadə edildiyi, digərinin isə orijinal musiqi olduğu aydınlaşdırılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və radio-da eşitdiyi eyni janrlı, lakin vals xarakterli musiqi nümunələrini yada salır.

1. Musiqinin ritmini əl ilə tutur;
2. Musiqinin xarakterinə uyğun şəkil çəkir.

Musiqidə təzadlılıq, cəld və asta templər, allegro və adajio, forte və piano arasında fərq mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır.

Musiqi templəri arasında da təzadlılıq mümkündür. Belə ki, musiqi əsərlərində cəld və asta templər vardır. Cəld və asta tempin sxemini belə göstərmək olar:

Allegro (cəld) ← **Temp** → **Adajio (ağır)**

Göründüyü kimi, cəld və ağır templər bir-biri ilə təzadlıdır. Musiqi ifadə vasitəsi olan dinamik nüanslar arasında da təzadlılıq mövcuddur. Məsələn, güclü səslənmə işarəsi olan **forte (f)** və zəif səslənmə işarəsi olan **piano (p)** arasında təzadlılıq mövcuddur.

Forte (f) ← **Dinamik nüanslar** → **Piano (p)**

Mahnının gəldə salıq və oxuyuq

Mahnının frazalarını təzadlı dinamik nüanslarla, not və sözləri ilə oxuyun.

BİP-BİPİN NƏĞMƏSİ

Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Teymur Elçindir.

SUALLAR:

1. «Sevil» operasında «Sevilin ariyası»nda hansı Azərbaycan xalq mahnısının intonasionalarından istifadə olunub?
2. Qara Qarayevin dinlədiyən «Valse» hansı balet üçün yazılıb?
3. Musiqidə təzadlılıq deyəndə nə başa düşür?

TAPŞIRIQ: «Tubistlə təzadlılıq» mövzusunda qısa gıfahı təqdimat hazırla.

7

Belə nəticəyə gəlinir ki, eyni bir musiqi janrında müxtəlif xarakterli əsərlər yaratmaq mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçinin sözlərinə bəstələdiyi «Bip-bipin nəğməsi» mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasındakı əlaqə şərh olunur.

Tapşırıq 1. «Bip-bipin nəğməsi»nin mətni ilə musiqisinin xarakterləri arasında uyğunluğu təyin edin və notlardan istifadə etməklə oxuyun.

Tapşırıq 2. «Bip-bipin nəğməsi»nin məzmununa uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Sevilin ariyası»nın xanə ölçüsü neçədir?

- a. 2/4 ☐ b. 3/8 ☐ c. 3/4 ☐

2) «Yeddi gözəl» baletinin bəstəkarı kimdir?

- a. F.Əmirov ☐ b. A.Məlikov ☐ c. Q.Qarayev ☐

2. MUSIQIDƏ EMOSIONALLIQ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görlür.

1

P.İ.Çaykovskinin «6-cı simfoniya»sının I hissəsindən köməkçi mövzu səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Nəyə görə məşhur rus və Azərbaycan cərrahları əməliyyat aparmamışdan əvvəl musiqiyə qulaq asırdılar?*» — verilə bilər.

Bu əsəri çox sevən məşhur rus cərrahı S.Yudin haqqında məlumat verilir. Bundan sonra məşhur Azərbaycan cərrahı və bəstəkarı İ.Topçubaşovun cərrahiyyə əməliyyatı aparmamışdan əvvəl «Heyratı» Azərbaycan zərbi-muğamını, yaxud F.Əmirovun «Şur», «Kürd-ovşarı» simfonik muğamlarından bir parça dinlədiyi haqqında məlumat verilir.

Bundan sonra «Heyratı» zərbi-muğamından bir parça notla ifa olunur və dirijorluq edilir.

Müzakirə aparılır. Qoyulmuş suallara uşaqlar belə cavablar verirlər: a) Musiqi insanları sakitləşdirir;

b) Musiqi insanda mübarizə hisləri yaradır.

Bundan sonra sinif 3 qrupa bölünür. I qrup «Heyratı» muğamını notla oxuyur, II qrup muğamın ritmini əl çalmaqla tutur, III qrup isə dirijorluq edir.

2. MUSIQIDƏ EMOSIONALLIQ

Pyotr İliç Çaykovski

Sergey Yudin

Mustafa Topçubaşov

Müxtəlif xarakterli musiqi əsərləri insanda müxtəlif emosional durum, əhvali-ruhiyyə yaradır. Əsər gən, rəqə xarakterlidirsə, onu dinləyəndə insanda gən, qəmli, mübarizə, qəmli, mübarizə ruhudur, mübarizə əhvali-ruhiyyə yaranır. Yeni insan dinlədiyi musiqiyə uyğun emosional vəziyyətdə olur. Musiqi insanda yaşamaq, qurub yaratmaq, sevmək hisləri oyadır. Bəzən insanlar müəyyən bir iş görməmişdən əvvəl çox sevdikləri musiqiyə qulaq asırlar. Məsələn, XX əsrin məşhur rus cərrahı Sergey Yudin ən ağır cərrahi əməliyyatdan əvvəl dahi rus bəstəkarı Pyotr İliç Çaykovskinin «6-cı simfoniya»sının I hissəsinin köməkçi mövzusu dinləyirmiş. Azərbaycanın məşhur cərrahı professor Mustafa Topçubaşov da cərrahiyyə əməliyyatından əvvəl Fikrət Əmirovun «Şur», «Kürd-ovşarı» simfonik muğamlarından və «Heyratı» Azərbaycan zərbi-muğamından parçaları dinləyirdi. Professorun ən çox xoşladığı əsərlərdən biri də Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operası idi.

Musiqi dinləyək

P.İ.Çaykovskinin «6-cı simfoniya»sının I hissəsindən köməkçi mövzu

Pyotr İliç Çaykovskinin «6-cı simfoniya»sının I hissəsindən köməkçi mövzu lirik, həzin xarakterli və insanı düşündürən bir musiqi əsəridir. Xəne ölçüsü 4/4, yəni dörd cərəkdir.

Notla oxuyaq

«Heyratı» zərbi-muğamından bir parça

8

DİFERENSİAL TƏLİM

«Heyratı» zərbi-muğamını notla və notsuz ifa edir.

1. «Heyratı»nın məzmununa uyğun şəkil çəkir;
2. Bədən və əl hərəkəti ilə obraz yaradır.

Musiqidə emosionallıq, cəld və asta templər, allegro və adajio, forte və piano arasında fərq mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır.

3

Əməkdar incəsənət xadimi, bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair Vahab Mirzənin sözlərinə bəstələdiyi «İstiqlal bayramı» mahnısının bəndi birsəslə, nəqratı isə ikisəslə şəklinə öyrədilir.

3

Tapşırıq 1. Mahnının melodiya və mətninin xarakteri və onlar arasında uyğunluğun olması haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «İstiqlal bayramı» mahnısı hansı muğama əsaslanır?

- a. «Rast» ☐ b. «Segah» ☐ c. «Şur» ☐

2) *S.Yudinin sevdiyi «6-cı simfoniya»nın müəllifi kimdir?*

- a. S.Raxmaninov ☐ b. P.Caykovski ☐ c. J.Bize ☐

3. MUSIQIDƏ MİLLİLİK VƏ ÜMUMBƏŞƏRİLİK

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki hissi-emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Polyak bəstəkarı F.Şopenin «Mi minor» valsı və Q.Qarayevin «Fikirli» fortepiano pyesi fortepianoda səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki fortepiano pyesində oxşar cəhətlər nədən ibarətdir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müqayisə üsulundan istifadə etməklə hər iki musiqi nümunəsinin fortepiano aləti üçün yazıldığı və vals tempində səsləndiyi müəyyənəşdirilir. Müəllim qeyd edir ki, hər iki əsəri dünyanın məşhur pianoçuları ifa edirlər. Hər iki əsər milli əhvali-ruhiyyədə olması ilə bərabər, həm də dünya xalqları tərəfindən qəbul edilir.

3

«Heyratı» zərbi-muğamından bir parça «Mi major» tonallığında notla ifa olunur, həm də şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra bu musiqi nümunəsini, eyni zamanda «Azadlıq marşı» adlandırmağa başladılar.

3. MUSIQIDƏ MİLLİLİK VƏ ÜMUMBƏŞƏRİLİK

Frederik Şopen

Polyak bəstəkarı Frederik Şopen 1810-cu ildə Varşava yaxınlığındakı Jelyanova Volqa əyalətində fransız və alman dili müəllimi Nikolay Şopenin ailəsində anadan olmuşdur. 1826-cı ildə Varşava Ali Musiqi Məktəbinə daxil olmuş və oranı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Bəstəkar, əsasən, fortepiano aləti üçün müxtəlif janrlı əsərlər: etüdlər, mazurkalar, polonezlər, valslar, konsertlər, preludiyalar, sonatalar və s. yaratmışdır. O, 1849-cu ildə Fransanın paytaxtı Parisdə vəfat etmişdir.

Bəstəkarın vəsiyyətinə görə ölümündən sonra ürəyi Varşavaya gətirilmişdir.

Qara Qarayev 1918-ci ildə Bakı şəhərində məşhur həkim-pediatr Əbdülfəz Qarayevin ailəsində anadan olmuşdur. Əvvəlcə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olan bəstəkar sonradan təbəllini Moskva Dövlət Konservatoriyasında dünya şöhrətli bəstəkar Dmitri Şostakoviçin sinfində davam etdirmişdir. Böyük bəstəkar, professor, akademik Qara Qarayev opera, operetta, balet, simfoniya janrlarında müxtəlif musiqi əsərləri yaratmışdır. Bəstəkar bir çox skripka və fortepiano üçün əsərlərin, romansların müəllifidir. O, «Dənizi fəth edənlər», «Qızıl əpəlon», «Xəzər neftçiləri haqqında povest», «Uzaq səhillərdə» və s. filmlərə musiqi bəstələmişdir. Qara Qarayev 1982-ci ildə vəfat etmişdir.

1

2

Musiqi dinləyək

Pol Sezann. «Pontuazey» gedən yol

Q.Qarayevin «Fikirli» fortepiano pyesi də F.Şopenin «Mi minor valsı» kimi vals tempindədir. Əsərin melodiyası lirik, axıcı və məhni xarakterlidir, ələ bu səbəbdən insanda gözəl hislər yaradır.

F.Şopen. «Mi minor valsı», Q.Qarayev. «Fikirli» fortepiano pyesi

F.Şopenin «Mi minor valsı»nda bəstəkar təbiətin gözəlliklərini, flora və faunasının sərarəngliyini əks etdirir.

Səttar Bəhlulzadə. «Torpağın arzusu»

10

DİFERENSİAL TƏLİM

«Heyratı» zərbi-muğamını notla oxuyur, F.Şopenin və Q.Qarayevin fortepiano üçün yazdıqları əsərlərlə əlaqədar fikir söyləyir.

1. Melodiyanın ritminə uyğun əl çalır;
2. Ayaq tappılısı ilə ritm tutur.

F.Şopenin və Q.Qarayevin dinlənilmiş fortepiano musiqisi ətrafında informasiya mübadiləsi və müzakirələr aparılır.

Həm F.Şopenin «Mi minor valsı»nda, həm də Q.Qarayevin «Fikirlər» fortepiano pyesində xalq musiqisinin koloritlərindən istifadə olunub. Hər iki əsəri vals janrı birləşdirir. Həy də təsadüfi deyil ki, bu təsvirləri dünyanın ən məşhur pianoları öz repertuarına daxil edib. Bu iki əsərin hər biri milli olmaqla bərabər, həm də ümumböyükdür.

Notla oxuyaq

«Heyratı» zərbi-muğamından bir parça

Mi majora verilmiş hissəni mi minor tonalığında oxuyaq.

Məy tempində

Yeni mahnı öyrənək

AZƏRBAYCAN ƏSGƏRİ

Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Pənah Əliyevin.

I
Səbəhlərin zəfəri,
Azərbaycan əsgəri.
Qov Vətəndən düşməni,
Azərbaycan əsgəri.

Nəqərat:
Qəm libası geyməsin
Bizim çiçəklə dağlar.
Gülün əsli, top əsli
Bəxtin uşaqlar.

II
Mərd ordumuz yaşasın.
Bu torpaqdan güc alsın.
Ürəngli bayrağımız
Yüksəklərə ucalсын.

SUALLAR:

1. F.Şopenin vəsiyyəti onun Vətənə sonsuz məhəbbətini necə sübut edir?
2. Q.Qarayevin «Fikirlər» fortepiano pyesinin F.Şopenin «Mi minor valsı» əsəri ilə oxşar cəhətləri hansılardır?
3. «Azərbaycan əsgəri» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Xalq mahnılarımızdan ibarət popurri hazırla.

11

Nəticə olaraq belə bir ümumi fikrə gəlinir ki, hər iki bəstəkar öz xalq musiqisindən bəhrələnmişlər. Buna baxmayaraq, əsərlərin hər biri milli olmaqla bərabər, dünya musiqiçilərinin repertuarlarında özlərinə uzun müddət yer tapdıqları üçün, həm də bəşəridirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun şair Pənah Əliyevin sözlərinə bəstələdiyi marş tempində olan «Azərbaycan əsgəri» mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Azərbaycan əsgəri» mahnısının ritmini əl çalmaqla tutun, melodiyasını notla oxuyun.

Tapşırıq 2. Mahnının mətninin məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Heyratı» zərbi-muğamı hansı tempə malikdir?

- a. Vals ☐ b. Marş ☐

2) F.Şopen hansı ölkənin bəstəkarıdır?

- a. Fransa ☐ b. Almaniya ☐ c. Polşa ☐

4. BƏSTƏKARLARIN YARADICILIĞINDA MİLLİ XÜSUSİYYƏTLƏR

- MƏQSƏD:** 1. Muğam və aşiq musiqisini fərqləndirir;
2. Dinlədiyi xalq mahnıları haqqında təəssüratlarını ifadə edir;
3. Mahnını qrup və xor kollektivi tərkibində notla oxuyur.

Bu mövzu ilə əlaqədar beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Nofəlin ariyası» səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Ü.Hacıbəyli özünün «Leyli və Məcnun» operasında hansı zərbi-muğamdan istifadə etmişdir?*» və yaxud «*Nəyə görə «Leyli və Məcnun» operası muğam operası adlanır?*» — verilə bilər.

Sınıf qruplara bölünür: I qrup «Heyratı» zərbi-muğamı ilə «Nofəlin ariyası»nın oxşar cəhətlərini, II qrup isə fərqli cəhətlərini Venn diaqramı vasitəsilə aydınlaşdırır. Şagirdlər oxşar cəhətin «Heyratı» zərbi-muğamının melodiyaşından istifadə, fərqli cəhətin isə bu əsərlərin ifa tərzlərinin müxtəlif olması olduğunu müəyyənləşdirirlər.

3 Müəllim Ü.Hacıbəylinin və digər xalqlara məxsus bəstəkarların yaradıcılığında xalq musiqisindən istifadə ilə əlaqədar məlumat verir. M.İ.Qlinkanın, P.Çaykovskinin yaradıcılığında uyğun olaraq Azərbaycan xalq mahnısı «Qalanın dibində quş olaydım» və Ukrayna xalq mahnısı «Çöldə ağcaqayın ağacı»ndan istifadə haqqında fikir mübadiləsi aparılır.

4. BƏSTƏKARLARIN YARADICILIĞINDA MİLLİ XÜSUSİYYƏTLƏR

Üzeyir Hacıbəyli

Dünya musiqisi tarixində hər zaman məşhur bəstəkarlar həm öz xalqının, həm də digər xalqların musiqisinə müraciət etmişlər. Məsələn, dahi rus bəstəkari Mixail İvanoviç Qlinkanın «Rusian və Lyudmila» operasında «Qalanın dibində» Azərbaycan xalq mahnısının, Pyotr İliç Çaykovskinin «4-cü simfoniya»sında «Çöldə ağcaqayın ağacı» Ukrayna xalq mahnısının, macar bəstəkari Bela Bartokun «3-cü kvartet»ində «Tərkəmə» Azərbaycan xalq rəqsinin, dahi alman bəstəkari İohann Sebastyan Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərində «Heyratı-Şirəsi» klassik Azərbaycan muğamının intonasionaları duyulur. Dahi Azərbaycan bəstəkari Üzeyir Hacıbəyli də bir sıra musiqili əsərinə əsərlərində Azərbaycan xalq musiqi nümunələrindən yararlanmışdır. Böyük bəstəkar «Leyli və Məcnun» muğam operasında sarkarda «Nofəlin ariyası» üçün «Heyratı» Azərbaycan zərbi-muğamından istifadə etmişdir.

«Leyli və Məcnun» operasından səhnə

Musiqi dinləyək

Ü.Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasından «Nofəlin ariyası»

12

Eyni zamanda dahi macar bəstəkari B.Bartokun «3-cü kvartet»ində və alman bəstəkari İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərlərində Şərq melodik motivlərindən istifadə olunması haqqında məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

«Nofəlin ariyası»nı və «Heyratı» muğamının melodiyaşını notla oxuyur.

1. Venn diaqramında bu iki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri haqqında fikir söyləyir;
2. «Heyratı» zərbi-muğamına ritm tutur. Bu musiqiyə uyğun addımlayır.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri və onların xarakteri, bəstəkar, xalq musiqisi olmaları haqqında müzakirələr aparılır.

Bunu da bilin.

25 yanvar 1908-ci ildə Bakı şəhərində, indiki Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrının binasında Ü. Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» muğam operası tamaşaya qoyulmuşdur. Bu əsər bütün Şərq aləmində opera janrının əsasını qoymuşdur. Bəstəkar bu əsərdə öz orijinal musiqisindən istifadə etməklə bərabər, muğamlara da müraciət etdiyi üçün opera muğam operası adlanır.

«Heyratı» zərbi-muğamının «Nofəlin arıyası» ilə oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə edək.

OXŞAR CƏHƏTLƏR 1. Eyni melodiyadır. 2. Ritmi eynidir. 3. Tempi eynidir.	FƏRQLİ CƏHƏTLƏR 1. Operada zərbi-muğam simfonik orkestrin müşayiəti ilə ifa olunur. 2. «Heyratı» zərbi-muğamı isə ya xalq gəlgi alətləri ansamblının müşayiəti ilə xanəndə tərəfindən ifa edilir, ya da instrumental ifadə səslənir.
---	---

Mahnısı yada salmaq və oxuymaq

BAĞÇADA GÜL
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Şofaq aşır gün biza, Bəh-bəh, nə gözəl olur! Çoxaq tarlaya, düzə, Bəh-bəh, nə gözəl olur! Qızlar, bu al səhəriyə, Gəlin duruq üz-üzə.		II Bütün eller oyanmış, Bəh-bəh, nə gözəl olur! Cöllər nura boyanmış, Bəh-bəh, nə gözəl olur! «Ağ qızı» tayaları Buludlara dayanan.
--	---	--

Nəqarət:

Bağçalar gül açır,
Bülbüllər dil açır.
Yer geyir al-alvan,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!

Ömək mövzusunda yazılmış bu mahnı rəqə xarakteri olub 6/8 xana ölçüsündədir və mülayim tempdə səslənir.

SUALLAR:

1. Hansı dünya bəstəkarlarının yaradıcılığında Azərbaycan xalq musiqisindən istifadə edilmişdir?
2. Ü. Hacıbəyli hansı xalq musiqi növlərindən öz əsərlərində istifadə etmişdir?
3. «Bağçada gül» mahnısı hansı mövzuda yazılıb?

TAPŞIRIQ: «Bağçada gül» mahnısının mövzusuна uyğun şəkil çək.

13

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və digər xalqların professional musiqisində xalq musiqi nümunələrindən yeri gəldikcə istifadə olunur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Şagirdlərə Azərbaycan xalq mahnısı «Bağçada gül» öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Bağçada gül» mahnısını notları ilə oxuyun.

Tapşırıq 2. Mahnının məzmununa uyğun şəkil çəkin.

«Bağçada gül» mahnısı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Leyli və Məcnun» operasında hansı zərbi-muğamdan istifadə olunub?

- a. «Qarabağ şikəstəsi» ☐ b. «Simayi-Şəms» ☐ c. «Heyratı» ☐

2) «Çöldə ağcaqayın ağacı» Ukrayna xalq mahnısından hansı rus bəstəkarı öz əsərində istifadə etmişdir?

- a. S. Raxmaninov ☐ b. P. Çaykovski ☐ c. M. Qlinka ☐

5. MUSIQIDƏ MÜHARİBƏ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Eyni xarakterli muğamları fərqləndirir.

Mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Dahi rus bəstəkarı D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»sından «Basqın» epizodu səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu musiqi epizodunda sizi daha çox cəlb edən hansı musiqi ifadə vasitəsi oldu?*» — verilə bilər.

Azərbaycan professional və xalq musiqisində müharibə mövzusunun danışılır.

Şagirdlərə D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»sı haqqında məlumat verilir. Aydınlaşdırılır ki, bu simfoniya alman faşistlərinin keçmiş Sovetlər ölkəsinə hücumuna, İkinci Dünya müharibəsinə həsr olunub və dinlənən musiqi parçası «Basqın» epizodu adlanır.

Sonra dinlənən əsər müzakirə olunur:

— Uşaqlar hansı əsas musiqi ifadə vasitələrini tanıyırsınız? (melodiya, temp, ritm və s.)

— Ritm bu əsərdə özünü necə göstərir?

— Bu musiqi parçasında melodiya özünü necə göstərir?

5. MUSIQIDƏ MÜHARİBƏ MÖVZUSU

Dmitri Şostakoviç

Müharibə mövzusu dünya ədəbiyyatında, kinosunda, rəsəmlərində olduğu kimi, musiqisində də öz əksini tapmışdır. XX əsrin dahi rus bəstəkarı Dmitri Şostakoviç «7-ci simfoniya»nın 1 hissəsində alman faşistlərinin keçmiş Sovetlər Birliyinə hücumu zamanı, müharibənin gətirdiyi dəhşətləri musiqi dili vasitəsilə göstərmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, böyük bəstəkar D.Şostakoviç 15 simfoniyanın, 2 operanın, 3 baletin, instrumental alətlər üçün müxtəlif janrlı əsərlərin, kino və teatr tamaşalarına yazılmış musiqilərin müəllifidir.

Bunu da bilin

D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»nın premyerası 1942-ci ilin mart ayında Kəbəğəndə (indiki Samara şəhəri) baş tutub. Amerika Birləşmiş Ştatlarda, İngiltərədə və digər böyük paytaxt şəhərlərində bu simfoniya böyük müvəffəqiyyətlə səslənərək geniş dinləyici rəğbət qazanıb.

Musiqi dinləyək

D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»sından

«Basqın» epizodu

Azərbaycan professional və xalq musiqisində də müharibə mövzusu öz geniş əksini tapmışdır. Belə ki, 1941–45-ci illərdə bəstəkarlarımız müharibə mövzusunda çoxsaylı əsərlər yaratmışlar. Qara Qarayevin Cəfər Hacıyevin «Vətən» operası, bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli ilə Boris Zeydmanın birləşdirdi «Xalq qəzəbi» operası da II Dünya müharibəsinə həsr olunmuşdur.

II Dünya müharibəsi haqqında sənədi filmlərdən fragmentlər

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Simfoniya və simfoniya proqramlıqlıq haqqında fikir söyləyir. «Basqın» epizodunda ritmin rolunu aydınlaşdırır.

1. «Basqın» epizodunun ritminə uyğun əl çalır. 2. Bu epizodun xarakterinə oxşar filmlərin adlarını söyləyir.

Musiqidə obrazların yaradılmasında ritm, melodiya və tempin rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da bilin

Azərbaycan klassik muğamları arasında xüsusi yeri olan «Çahargah» muğamı özində mübarizə, gəhrəmanlıq əhvali-ruhiyyəsini ifadə edir. Böyük Azərbaycan poezi Bastıqar Vahabzadə «Muğam» poemasında bu əhvali-ruhiyyəni belə göstərir:

Təlatümlər, həyəcanlar,
Bərdəstidir — ön sözüdür,
Çahargahın.

Mir Möhsin
Nəvvab

Azərbaycanın Şuşa şəhərində yaşamış-yaratmış şair, rəssam, xatirə və musiqişünas alim Mir Möhsin Nəvvab «Çahargah» muğamını göy gurultusuna, görkəmli tarzan Əhməd Bəhramov müharibəyə, döyüş meydanına bənzədirdi.

Musiqi dinləyək

«Mənsuriyyə». «Çahargah» muğamının son şöbəsi

Yeni mahnı öyrənək

AZADLIQ MARŞI

I
Ey ulu Vətənim, doğma torpağım,
Var tükənməz odun, sönməz ocağın.
Azadlığa çıxmaq üçün qələnin bayrağın.

Nəqərat:
Qələx ayağa, millət, boğmasınlar səsimizi.} 2
Bir bayraq altında birləşdir bizi.

II
Biz ki vətən oğlu, millət oğlu, Odılar oğluyuq,
Biz ki xalqın bağlı, yurdun bağlı, ələ bağlıyıq,
Biz ki haqq yolunda andımızdan dönmərik heç vaxt,
Yuruş xülmə qarşı, ey ulu torpaq!

Nəqərat:

SUALLAR:

1. D.Şostakoviç haqqında nə deyə bilərsiniz?

2. «Çahargah» muğamının xarakteri nədir?

3. «Azadlıq marşı» mahnısının melodiyası hansı zərbi-muğamdan götürülmüşdür?

TAPŞIRIQ: «II Dünya müharibəsində azərbaycanlılar» mövzusunda uyğun şəkli seç.

15

Mübarizə ruhlu «Çahargah» muğamı haqqında, onda olan əhvali-ruhiyyə, insana göstərdiyi emosional təsir haqqında fikir mübadiləsi aparılır və bu muğamın «Mənsuriyyə» şöbəsi dinlənilir.

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, professional musiqidə olduğu kimi Azərbaycan xalq musiqi yaradıcılığında da mübarizə, müharibə obrazları öz əksini tapmışdır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Mübarizə ruhlu və müharibə mövzusunda olan «Heyratı» zərbi-muğamı üzərində səslənən «Azadlıq marşı» (sözləri Elçin Mirzəbəylinindir) mahnısı öyrənilir. Məktəblilər bu mahnının xarakterini müəyyənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) D.Şostakoviçin «7-ci simfoniya»sı nəyə həsr olunub?

- a. İnqilaba ☐ b. Çevrilişə ☐ c. Müharibəyə ☐

2) «Mənsuriyyə» hansı muğama aiddir?

- a. «Rast» ☐ b. «Segah» ☐ c. «Çahargah» ☐

6. MUSIQIDƏ POLİFONIYA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Muğam haqqında öz fikrini söyləyir.

Mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar-dirijor maestro Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyovun «Rast» simfonik muğamından iki hissə dinlənilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «Muğamla Zikkurat məbədlərinin quruluşları arasında hansı oxşar cəhətlər var?» — verilə bilər.

Şagirdlərə üzərində muğamın pilləvari quruluşu və Zikkuratın pilləvari quruluşu çəkilmiş və rəqlər paylanılır. Şagirdlər bu və rəqlərdə hər iki (musiqi və Zikkurat məbədinin) quruluşların yuxarıya doğru hərəkət etdiyini müəyyənlədirlər.

Müəllim əsərin müəllifi haqqında məlumat verir və dinlənən I və II hissənin melodiylərinin bir-birindən bir pillə yuxarı olmasını aydınlaşdırır, həm də Zikkurat məbədlərinin pilləvari quruluşu ilə müqayisə olunur.

3

İlk dəfə Misirdə yaranmış, sonradan Avropada təkmilləşdirilərək inkişaf etdirilmiş orqan musiqi aləti haqqında məlumat verilir və İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən «Fuqa» səsləndirilir.

6. MUSIQIDƏ POLİFONIYA

Buna da blix

Qədim qumər memarlığına xas olan 3, 5, 7 pilləli məbədlər Zikkurat adınıdır. Zikkuratın yuxarı qalxdıqca enişliyə son pilləsində ibadətə yerləşir. Qədim qumər Zikkuratdan əsas cizimlərini müqayisə etmək üçün rəsdxanə himi istifadə edirdilər.

Azərbaycan muğamlarının quruluşu da Zikkurata bənzəyir. Belə ki, hər yeni hissə o birindən bir pillə yuxarıdır. Onu belə göstərmək olar:

Musiqi dinləyək

Bəstəkar-dirijor Niyazinin «Rast» simfonik muğamından 2 hissə dinlənilir.

1

2

Niyazi
Azərbaycanın Xalq artisti, dünya şöhrəti dirijor, bəstəkar Niyazi Zülfüqar oğlu Tağızadə-Hacıbəyov 1912-ci il avqustun 20-də Tbilisi şəhərində anadan olmuşdur. İlk musiqi təhsilini Bakı Musiqi Texnikumunda alan gənc sonradan təhsilini Moskva və Leninqradda davam etdirir.
O, 1934-cü ildə «Zaqatala simfonik süit»-ni, 1942-ci ildə «Xosrov və Şirvan» operasını, 1949-cu ildə «Rast» simfonik muğamını, 1961-ci ildə «Çitra» baletini yaradır. Bu baletə görə bəstəkar «Cavahiri» Nehru adına beynəlxalq mükafata layiq görülür. Niyazi «Təbrizim», «Dağlar qızı», «Arzu» və «Yəqin haqqında mahnı» kimi bir sıra mahnıların və həmçinin «Almaz», «Kəndilər», «Fətəli xan» və s. kinofilmlərə yazılmış musiqilərin müəllifidir. Bəstəkarın «1920-ci ildə» operantatlası, simfonik orkestr üçün «Rəqs süit»-i, «Qayıdış» əsərləri də dünya mədəniyyəti inciləri arasına daxil edilmişdir. Bəstəkar 1984-cü ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Musiqi dinləyək

İ.S.Bax, «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən «Fuqa»

16

DİFERENSİAL TƏLİM

Çoxsəsliyyənin polifonik musiqiyə aid olduğunu müəyyənəndirir.

İ.S.Baxın əvvəlki illərdə tanınmış olduğu əsərləri haqqında fikir söyləyir.

1. Zikkuratın şəklini çəkir;
2. Muğamın pilləvari inkişafı sxemini çəkir.

Musiqidə polifoniya mövzusunda informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da bilin

Polifoniya çoxsəslilik deməkdir. Polifonik musiqi janrlarından biri də «Fuga» adlanır. «Fuga» latın sözü olub, qaçqın, yüyürmək deməkdir. «Fuga» xüsusi ciddi qanunlar əsasında yaradılmış çoxsəslili polifonik səsdir. Bu janrı gülləyən sirlərlər qaldıran İ.S.Bax olmuşdur. Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev də fuga yazmışdır. Fuga sərbəst janr olmaqla bərabər, həm də simfoniya, kantata, oratoriya, rekviem və s. janrlı əsərlərin tərkib hissəsi də ola bilər.

Yeni mahnı öyrənək

BAKİ HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Vəlif Adıgözəlovun, sözləri Rəşad Rəşadın.

Xəzərimin əlində
Gah zil, gah da bəm olur.
Yarpaqların, güllərin
Niyə hardan nəm olur?
Səndən ayrı düşəndə
Könülüm dolu qəm olur.

Nəqərat:

Qocağında Xəzərin
Yatıb dincələn Bakı.
Qarı, çimkən, yağış,
Gyri, köndələn Bakı.

Hələ nəçə künəndə
Güllər dincələnmiş.
Hələ nəçə nəğmənin
Xəli bəslənmiş.

Yüz il ömür sürəydim,
Bir gün xəstələnməyib.
Yazaydım, yaradaydım,
Səh nəğməni mən, Bakı.

Öxuyaydım hər yanda
Ömür üzdən, Bakı.

- SUALLAR:**
1. «Zikrət» nədir və muğamlarımız nə üçün ona bənzədir?
 2. Niyəsinin hansı səslərini tanıyırsan?
 3. Polifoniya nə deməkdir?
 4. «Fuga» haqqında nə bilirən?

TAPŞIRIQ: «Bakı nəğmələri» adlı gənci təqdimat hazırla.

17

Belə nəticəyə gəlinir ki, polifoniya çoxsəslilik deməkdir. Bu cür çoxsəslilikdə hər gələn sonrakı melodiya əvvəlki melodiya bənzərsə də, ondan yerləşdiyi məkana və yüksəkliyinə görə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Vəlif Adıgözəlovun şair Rəşad Rəşadın sözlərinə bəstələdiyi «Bakı haqqında mahnı» öyrədilir. Mahnının rəqsvari xarakteri müəyyənəndir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) İ.S.Bax hansı ölkənin bəstəkarıdır?

- a. Azərbaycan ☐ b. Rusiya ☐ c. Almaniya ☐

2) «Rast» simfonik muğamını kim yazmışdır?

- a. F.Əmirov ☐ b. Ü.Hacıbəyli ☐ c. Niyazi ☐

7. MUSIQIDƏ HOMOFONIYA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Mövzunun öyrədilməsində beynin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

İ.S.Baxın «Lya minor» prelyüdü, L.V.Bethovenin «Sol major» menueti və F.Şubertin «Ave Mariya» vokal əsərləri səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Səslənən bu üç əsərdən hansı homofonik əsərdir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim sinfi iki qrupa bölür. I qrup hansı əsərin polifonik, II qrup hansının homofonik olduğunu müəyyənləşdirir.

3

F.Əmirovun «Şur» simfonik muğamının giriş hissəsi dinlənilir və onun melodiya notla oxunur. Müəllim bəstəkarın yaradıcılığı haqqında məlumat verir və «Şur» simfonik muğamında F.Əmirovun həm polifonik, həm də homofonik üslublardan istifadə etdiyini aydınlaşdırır.

7. MUSIQIDƏ HOMOFONIYA

Musiqi dinləyək

İ.S.Bax. «Lya minor» prelyüdü
L.V.Bethoven. «Sol major» menueti

Lüdvig Van Bethoven

L.V.Bethovenin «Sol major» menuetində əsas melodiya sağ, yaxud sol əldə fərdi olaraq aslanılır, akkordlar, yaxud hansısa səslər onu müqayisə edir. Belə əsərlər, o cümlədən L.V.Bethovenin indi dinlədiyiniz menueti homofonik əsər adlanır. Yəni İ.S.Baxın «Lya minor» prelyüdü polifonik, L.V.Bethovenin «Sol major» menueti isə homofonik əsər hesab olunur.

Musiqi dinləyək

F.Şubert. «Ave Mariya»

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Məşədi Cəmil oğlu Əmirov 22 noyabr 1922-ci ildə vətənimizin gözəl güşələrindən biri olan Gəncə şəhərində məşhur tarzan Məşədi Cəmilin ailəsində anadan olmuşdur. Fikrət Əmirov dünya musiqi mədəniyyəti üçün yeni bir janrın — simfonik muğam janrının yaradıcısıdır. Onun «Şur» və «Kürdoğzari» simfonik muğamları planetimizin ən məşhur musiqi salınlarında səslənmiş və böyük tamaşaçı rəğbəti qazanmışdır. Bəstəkar musiqinin, demək olar ki, bütün janrlarında gözəl sənət inciləri yaratmışdır. Janrından asılı olmayaraq, onun yaratdığı əsərlərin gözəl, tərəvətli melodiyaları xalqımızın və digər xalqların dilinin səbri olmuşdur.

Musiqi dinləyək

F.Əmirovun «Şur» simfonik muğamının «Simayi-Şəms» şöbəsinə bir parça

Dinlənilən «Şur» simfonik muğamından görünür ki, bəstəkar bu əsəri yazarkən həm polifonik, həm də homofonik üslublardan istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq

«Şur» muğamının «Simayi-Şəms» şöbəsinə bir parça

Altıncı məhsul

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Homofonik musiqini polifonik musiqidən fərqləndirir, hər iki üslubda yazılmış əsərlərin adını söyləyir.

1. Dinlənilən musiqi əsərlərinin ritminə uyğun əl çalır, bədən hərəkətləri edir;
2. Bəstəkarları şəkildən tanıyır.

Bəstəkarların musiqi əsərləri üzərində işlədikdə homofonik və polifonik üslublarından istifadə etməsilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır. Məlum olur ki, bu üslubları bilməyən musiqiçi əsər yarada bilməz.

Yeni mahnı öyrəni

İÇƏRİŞƏHƏR
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Sevinc Nuruqızıdır.

I

Daglarında gəzişsin
Gilləvarın ısıqalı,
Bəkmün min illərdən
Gələn gəlir nağılı.
Səni çox sevirəm, çox,
Həyatımın, qəlbimin,
Ruhumun iç qəhəri,
Qədim İçərişəhər!

Nəqərat:
Susuzluqdan yananda
Dodağın, iç Xəzəri.
Xəəri, əs, əl qoymuna,
Mənimlə keç qəhəri.
Çək məni nəfəs kimi,
Köksünə, ey qəlbimin,
Ruhumun iç qəhəri,
Qədim İçərişəhər!

II

Əsrlər nəxiş salıb,
Törpəgünə, dağınə,
Qız qəlbi tac kimi,
Qoyulubdur başına.
Kim inanar, soruşsa,
Sənin buca yağına?
Qəlbimin iç qəhəri,
Qədim İçərişəhər!

Nəqərat:
Susuzluqdan yananda
Dodağın, iç Xəzəri.
Xəəri, əs, əl qoymuna,
Mənimlə keç qəhəri.
Çək məni nəfəs kimi,
Köksünə, ey qəlbimin,
Ruhumun iç qəhəri,
Qədim İçərişəhər!

Bunu da bilin

Bizim bu günə kimi oxuduğumuz bütün mahnılar homofonik əsərlərdir. Ona görə ki, burada əsas melodiyı mütəbəllər oxuyur, fortepiano isə onu müşayiət edir.

SUALLAR:

1. Polifonik və homofonik əsərlərin fərqi nədir?
2. «İçərişəhər» mahnısının müəllifləri kimdir?
3. İndiyədək oxuduğunuz mahnılar polifonik, yoxsa homofonik janra aiddir?

TAPŞIRIQ: «İçərişəhər» mövzusunda qıfalı təqdimat hazırla.

19

Nəticədə şagirdlərə aydın olur ki, ayrıca homofonik, polifonik və hər iki üslubun tətbiq olunduğu əsərlər vardır.

4 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi «İçərişəhər» mahnısı öyrədilir, onun hansı janra aid olduğu müəyyənləşdirilir. Mahnının xanə ölçüsü təyin edilir, tonallığı aydınlaşdırılır və şagirdlər onu qamma şəklində oxuyurlar.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) Simfonik muğam janrını kim yaratmışdır?

- a. Niyazi ☐ b. S.Ələsgərov ☐ c. F.Əmirov ☐

2) «İçərişəhər» mahnısının müəllifləri kimdir?

- a. O.Rəcəbov, S.Nuruqızı ☐ b. E.Sabitoğlu, R.Rövşən ☐
c. V.Adıgözəlov, R.Rza ☐

8. MUSIQIDƏ MÜBARİZƏ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Q. Qarayevin «İldırımli yollarla» baletindən «Qızların gitaralarla rəqsi» səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz Q. Qarayevin «İldırımli yollarla» baletindən «Qızların gitaralarla rəqsi» xaraktercə necə musiqidir?*» — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə belə sualla müraciət olunur:

— Uşaqlar, dinlədiyimiz musiqi şən, yoxsa qəmli xarakterə malikdir?

Bundan sonra müəllim fortepiano ifasında bu musiqini səsləndirir və şagirdlərə ikinci sualı verir:

— Dinlədiyiniz ikinci əsərlə birinci arasında nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Onlar qeyd edir ki, dinlənən əsərlərin melodiyası və xarakterləri eyni olsa da, birinci əsər simfonik orkestrin ifasında, ikincisi isə fortepiano alətində səsləndi. Qızlara məxsus bu əsərdə şənlik əhvali-ruhiyyəsi olsa da, bir qədər də kədərliklik hiss olunur.

8. MUSIQIDƏ MÜBARİZƏ MÖVZUSU

Piter Abrahams

Yuri Slonimski

Pyotr Qusev

«İldırımli yollarla» baletini Qara Qarayev Leningrad (indiki Sankt-Peterburg) Akademik Opera və Balet Teatrının sifarişli ilə yazmış və əsər 1958-ci ildə tamaşaya qoyulmuşdur. Baletin mövzusu Cənubi Afrika yazıqası Piter Abrahamsın eyniadlı romanından götürülmüşdür. Əsərin libretto müəllifi Yuri Slonimski, xoreografi isə Pyotr Qusevdir.

«İldırımli yollarla» baletində irqi ayr-seçkilik, müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizə musiqi və xoreografiya vasitələri ilə əksini tapır.

Universiteti bitirmiş sənzi Lenni öz kəndinə

gənc nəslin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün qaydır.

Valideynləri və dostları onun gəlişinə sevinir, bu müasirliklə qənlik edirlər. Sevinməyən yalnız

agdərilmiş cənab müstəmləkəçi Gert Vilyerdir. Lenni

dərs keçdiyi zaman qonşu kənddən uşaqlar müəllimləri

Mako ilə onun yanına gəlirlər. Onlar bir yerdə

oçuq etməyə başlayırlar. Bu, Gertin xoşuna gəlmir

və ona görə də məktəbi bağlamağı əmr edir.

Lenni və Mako işğalçıların iç ürünü ağırlar. Ağlar

konqada Lenni və onun sevgilisi Sarini yandırır.

Mako xalqı mübarizəyə çağırır: «Bədir, bizi

alpağdılar, təhqir edənləri Mübarizə — yolumuz

budur!»

Musiqi dinləyək

Qara Qarayevin «İldırımli yollarla» baletindən

«Qızların gitaralarla rəqsi»

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqinin iki ifa tərzində səslənməsi haqqında fikir söyləyir. Simfonik və fortepiano ifasında səslənən musiqinin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Əsas melodiya və ona yardımçı olan səslərin müşayiət xarakterli olduğunu, yəni əsərin homofonik olduğunu qeyd edir.

1. Dinlənən musiqi əsərlərinin ritminə uyğun əl çalır, bədən hərəkətləri edir;
2. Bəstəkarları şəkildən tanıyır.

Bundan sonra «Qızların gitaralarla rəqsi»nin əsas melodiyası notla birsəslif ifa olunur. Daha sonra dinlənən əsərdən xaraktercə və səslənməsinə görə fərqlənən baletdən son epizod səsləndirilir. «İldırım yollarla» baletindən səslənən bu musiqi nümunəsi birinci ilə müqayisə olunur və müəllim bu əsər haqqında, Afrikada yaşayan zəncilərin öz müstəqillikləri uğrunda mübarizələrindən qısa məlumat verir, həm də bu mövzuda olan Azərbaycan bəstəkarlarının da əsərlərinin adlarını yada salır.

Bu mövzu ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, dünya bəstəkarlarının, o cümlədən Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında azadlıq uğrunda mübarizə mövzusu həmişə ön cərgədə durmuşdur.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Elnarə Dadaşovanın Rafiq Yusifoğlunun sözlərinə yazdığı «Sülh məşəli» mahnısını öyrədilir. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, marş tempində olan bu ikisəslif mahnıda tersiya və seksta intervallarına rast gəlmək olur.

Notla oxuyaçaq

Qızların gitaralarla rəqsinin

Azərbaycan xalqı da tarixboyu Vətənin azadlığı uğrunda mübarizə aparmış və bu mübarizə ideyası bəstəkarlarımızın müxtəlif janrlı əsərlərində və xalq musiqisində öz əksini tapmışdır.

Məsələn, dahi U.Hacıbəylinin «Korəli», C.Cahangirovun «Arazın o tayında» vokal-simfonik poemasında, F.Əlizadənin «İntizar» operasında, V.Adiqəzadənin «Cənabqala» oratoriyasında, O.Rəcəbovun «Çingiz» simfoniyə-reqviyeminə və digər əsərlərdə Vətən uğrunda mübarizə mövzusu öz əksini tapmışdır.

Vətən uğrunda mübarizə mövzusu xalq mahnılarımızda da rast gəlirik. Əfsosvəki xalq qəhrəmanı Korəli və onun dəlləri haqqında olan «Dağlar qoynunda», «Məydan bağında», «Qoç Korəli», «Qırat, gəl» və s. kimi mahnılar məhz bu mübarizəyə həsr olunub.

Yeni mahnı öyrənək

SÜLH MƏŞƏLİ

Musiqisi Elnarə Dadaşovanın, sözləri Rafiq Yusifoğlunundur.

I Bir arzu düşündürür Cənub, Şərqi, Qərbi. Sülhün qədər addımı Tapdığını görək hərbi. Nəqrat: Yandır sülh məşəlini, Məhv elə hərbi, hərbi.	II Arzulara dayağıdır, Ellərin qədər səsi. Dünyanın baği tətə, Ucalan sülh nəğməsi. Nəqrat: Yandır sülh məşəlini, Məhv elə hərbi, hərbi.
---	---

Mahnı marş tempindədir. Qaasan, tersiya və seksta intervallarından yaranmış mahnının hər bir səsnisi dəqiq ifa etmək lazımdır.

SUALLAR:

1. «İldırım yollarla» baletinin yaradıcısı kimdir?
2. «İldırım yollarla» baleti hansı yazıçının əsri əsasında yazılmışdır?
3. Vətənpərvərlik ruhunda yazılmış daha hansı mahnıları tanıyırsan?

TAPŞIRIQ: «Uçaqlar sülh istəyir» mövzusunda şükl çək.

23

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «İldırım yollarla» baletinin müəllifi kimdir?

- a. A.Məlikov ☐ b. F.Əmirov ☐ c. Q.Qarayev ☐

2) «İntizar» operasının bəstəkarı kimdir?

- a. S.Ələsgərov ☐ b. C.Cahangirov ☐ c. F.Əlizadə ☐

9. MUSIQIDƏ GƏRGİNLİK

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1 S.Raxmaninovun fortepiano və simfonik orkestri üçün yazılmış «2 №-li konsert»inin I hissəsindən giriş səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz musiqi parçasında ona gərginlik gətirən nədir?*» — verilə bilər. Şagirdlər müxtəlif məzmunlu cavablar verirlər. Müəllim verilən sualı aydınlaşdırmaq üçün köməkçi suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, fortepianoda səslənən musiqi güclü (bərkdən), yoxsa zəif (astadan) səslənir?

— Bu musiqi akkordlardan, yoxsa təksəsli melodiyadan ibarətdir?

Dinlənən cavablar ümumiləşdirilir, müəllimin köməyi ilə belə bir fikrə gəlinir ki, bəstəkar musiqidə gərginlik yaratmaq üçün akkordlardan istifadə etmişdir.

2 S.Raxmaninovun «Oxuma, gözəl» (sözləri A.S.Puşkinindir) romansının melodiyasından bir parça ifa olunur və onun Şərq musiqi intonasiyalarına yaxınlığı aydınlaşdırılır. Bundan sonra Azərbaycan bəstəkarı A.Rzayevanın A.S.Puşkinin sözlərinə yazdığı eyniadlı «Oxuma, gözəl» romansı dinlənir. Bu romans

9. MUSIQIDƏ GƏRGİNLİK

Sergey Rachmaninov

Frans Şubert və Frederik Şopen kimi dünya şöhrətli piançu-bəstəkarlarla adı yanaşı çəkilən böyük rus bəstəkarı Sergey Raxmaninovun əsərləri təkcə rus xalqı deyil, bütün dünya xalqları tərəfindən də sevilərək dinlənir. Forteplano alətinin virtuoz ifaçısı olan bəstəkar bu alət üçün müxtəlif janrlı əsərlər, konsertlər, romanələr, mahnılar, eyni zamanda «Aleko» adlı birpərdəli opera yazmışdır.

S.Raxmaninovun fortepiano və simfonik orkestr üçün 4 konserti var. Bəstəkar öz yaradıcılığında heç vaxt ingiləbi mövzulara müraciət etməmişdir. Ancaq onun «2 №-li fortepiano konserti»nin dərin dramatikliyi, musiqisindəki gərginlik, çoxsaylı akkordlar ona ingiləbi ruh verir.

Musiqi dinləyək

S.Raxmaninovun «2№-li konsert»inin I hissəsindən giriş

Aleksandr Puşkin

Sergey Raxmaninov dahi rus şairi Aleksandr Sergeyevich Puşkinin sözlərinə çoxlu sayda romanələr yazmışdır. Onun «Oxuma, gözəl» romanəsi Şərq musiqisi intonasiyalarına əsaslanır. Lirik mövzuda olmasına baxmayaraq, bu romansın melodiyasında bir gərginlik, narahatlıq hissə olunur.

Azərbaycan bəstəkarı Ağabəy Rzaevaya da A.S.Puşkinin «Oxuma, gözəl» şeirinə Azərbaycan dilində eyniadlı romansa yazmış və onun ilk ifaçısı məşhur müğənni, Xalq artisti Bülbül olmuşdur.

Notla oxuyaq

«Oxuma, gözəl» romansından bir parça

Musiqisi Sergey Raxmaninovun, sözləri Aleksandr Puşkinindir.

S.Raxmaninovun eyniadlı romansı ilə müqayisə edilir, oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

S.Raxmaninovun və A.Rzayevanın «Oxuma, gözəl» romanslarının oxşar və fərqli cəhətləri ilə əlaqədar təqdimat edir və onların melodiyalarından parçaları notla oxuyur.

Romans yazan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını söyləyir.

Azərbaycan professional və xalq musiqi janrlarında gərginlik yaratmaq üçün istifadə edilən vasitələr haqqında fikir mübadiləsi aparılır və mütakirə təşkil edilir.

Musiqi dinləyək

OXUMA, GÖZƏL
Musiqisi Ağabacı Rzaevanın, sözləri Aleksandr Puşkinindir.

Yeni mahnı öyrənək

YAXŞI YOL
Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin, sözləri Süleyman Rüstəmdir.

I
Solo:
Dörd qardaş, qurban olaq ana yurda dördümüz,
Qüdrətlidir ellerimiz, yox ürəkdə dördümüz,
Qoymaz tapdanan Vətəni qoçağımız, mərdimiz.

Nəqərat:
(Xor)
Düğmanlara vermə aman, get, qardaşım, yaxşı yoll
Yurdlarını elə vıran, get, qardaşım, yaxşı yoll

II
(Solo)
Qədrini bil, toxunma sənə bir yad gülüşü,
Sən ləzzətsən bu ellərə, ey Vətən! haqq sözl,
Var səslə qalibən oxu qalibyyət nəğməsi.

Nəqərat:
(Xor)

III
(Solo)
Poladdan bir səngər kimi sinəni gör hücumda,
Düğmanları yuvandan et dərbəder hücumda,
Axdır, yəni sən min düğman qırmağın əgər hücumda.

Nəqərat:
Ü. Hacıbəylinin marş xarakterli «Yaxşı yol» mahnısı II Dünya müharibəsində vuruşan azərbaycanlı əsgərlərimizə həsr olunub. İfa zamanı mahnıda olan forqlaşların düzgün oxunmasına diqqət yetirin.

SUALLAR:
1. Sergey Raxmaninovun hansı musiqi əsərlərini tanıyırsan?
2. Sergey Raxmaninovun «Oxuma, gözəl» romanı hansı rus gəirində sözlərinə bəstələnmisdir?
3. «Yaxşı yol» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: Üzeyir Hacıbəylinin uşaq mahnıları ilə əlaqədar qıfahı təqdimat hazırla.

25

Belə nəticəyə gəlinir ki, bəstəkarlar musiqidə gərginlik yaratmaq üçün akkordlardan, dissonans intervallardan, ritmdən və s. istifadə edirlər.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə bəstələdiyi «Yaxşı yol» marş xarakterli, həm də müəyyən gərginlik hiss olunan mahnısı solo və xor şəklində öyrənilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Yaxşı yol» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. E.Sabitoğlu ☐ b. A.Zeynalı ☐ c. Ü.Hacıbəyli ☐

2) «Yaxşı yol» mahnısı hansı janra aiddir?

- a. Mahnı ☐ b. Rəqs ☐ c. Mahnı-marş ☐

10. MUSIQIDƏ MİLLİ QƏHRƏMAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında «milli qəhrəman» obrazı ilə əlaqədar fikir söyləyir; 2. «Hümayun» Azərbaycan klassik muğamının insanın emosional hisslərinə təsirini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar O.Rəcəbovun Çingiz Mustafayevə həsr olunmuş «Çingiz» 8 hissəli simfoniya-rekviyemdən «Ümumxalq hüznü» adlanan VII hissə dinlənir.

Tədqiqat sualı kimi «*Musiqidə hansı ifadə vasitələrinin köməyi ilə milli qəhrəman obrazı yaradılır?*» — verilə bilər.

Bundan sonra adıçəkilən əsərin VII hissəsinin əvvəlində və sonunda səslənən «Hümayun» klassik muğamından bir parça notla ifa olunur. Bunu ifa etmək üçün şagirdlər 2 qrupa bölünür.

I qrupa aid məktəblilər kontrapunkt kimi I oktavanın «re» səsinə 4 xanə boyu ifa edirlər.

II qrup məktəblilər isə «Hümayun» muğamından bir parçanı notsuz «lya» hecası ilə ifa edirlər.

Şagirdlərə suallar verilir:

— Uşaqlar, ifa etdiyiniz melodiya şəndir, yoxsa qəmli?

— Uşaqlar, siz oxuduğunuz musiqi birsəsli, yoxsa ikisəsli səsləndi?

Məktəblilər müxtəlif cavablar verirlər.

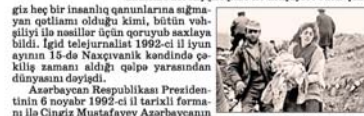
2 Məktəblilər re minor qammasının səs sırasını notla oxuyur, ikisəsli şəkildə oxuduqları «Hümayun»un melodiyası ilə müqayisə edirlər.

10. MUSIQIDƏ MİLLİ QƏHRƏMAN OBRAZI

Çingiz Mustafayev

Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Mustafayev Ermənistan-Azərbaycan müharibəsinin 1992-ci ilə qədər olan dövrünün səlməməsinə yaratmış tanınmış jurnalist, cəsarətli reportyor və ələvli vətənpərvərdir. Nəinki Azərbaycan xalqı, eləcə də bütün dünya Çingiz Mustafayevi Xocalıda çəkdiyi sonadlı filmə görə qürurla xatırlayır. Xocalıdakı dəhşətli kəndləri son hücraqları ilə müşayiət edən Çingiz

Xocalı hadisələri

heç bir insanlıq qanunlarına sığmayan qətləmə olduğu kimi, bütün vəhşiliyi ilə nəsilər üçün qoruyub saxlaya bilmədi. İqbal telejurnalist 1992-ci il iyun ayının 15-də Naxçıvanın kəndində çəkiliş zamanı aldığı qəlpə yarasından dünyasını dəyişdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 noyabr 1992-ci il tarixli fərmanı ilə Çingiz Mustafayev Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görüldü.

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun sair-publist Aqün Babayevlə birlikdə Çingiz Mustafayevin xatirəsinə həsr etdiyi 8 hissəli simfoniya-rekviyem əsəri 2011-ci il aprelin 29-da M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında simfonik orkestr, solistlər, xor və qiraətçi tərəfindən səsləndirildi.

Musiqi dinləyək
«Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin VII hissəsi.
«Ümumxalq hüznü»

26

Bu hissə «Hümayun» klassik Azərbaycan muğamı intonasionaları olan melodiya ilə bağlanır, sonra xor bağlı ağızla sözsüz olaraq yeni bir musiqi melodiyasını ifa edir. Sonda yenə «Hümayun» muğamı intonasionaları olan melodiya ingilis nəfiri və simfonik orkestr tərəfindən səslənir.

İngilis nəfiri

yisə edirlər və beləliklə, dinlənən, həm də ifa olunan muğam melodiyasının tonallığı müəyyənləşdirilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Simfoniya-rekviyem haqqında müzakirələrdə iştirak edərək fikir söyləyir. Muğam parçasından melodiyaları oxuyur. İkisəsli ifadə iştirak edir.

1. Tanıdığı bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Minor qammasının ifasında iştirak edir.

Azərbaycan professional musiqisində milli qəhrəmanlara həsr olunmuş irihəcmli əsərlərin olması ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq

«Ümumxalq hüznü» hissəsinin əvvəlindən bir parça
(ağızbağlı şəkildə də oxumaq olar)

Bu əsərin tonallığının səs sırasını oxuyaq (re minor qamması).

Qammanın I, III və V səsliəri sabit səsliər adlanır.

Yeni mahnı öyrənək

AĞLAMA, XALQIM, AĞLAMA

(«Çingiz» simfoniya-rekviyemin VI hissəsi)

I
Bəsdir ağladın, qardaş,
Ağlamaqdan kənar ayman.
Kədər bizə yaramaz,
Ağlama, xalqım, ağlama!

Nəqərat:
Ağlama, xalqım, ağlama,
Ürəyimi dağlama.
Bu gün dərdi günü deyil,
Ağlama, xalqım, ağlama!

Bu mahnı marş tempində mi major qammasında səələnir. Mahnı xalq şühdiləriniz üçün ağlamağa yox, Vətən uğrunda müharizəyə çağırır və «Şüştər» muğamı intonasiyalarına əsaslanır.

SUALLAR:

1. Milli qəhrəman Çingiz Mustafayev haqqında nə bilirənl?
2. «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin müəllifləri kimdir?
3. «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısı hansı klassik Azərbaycan muğamının metodiyası ilə səsləyir?

TAPŞIRIQ: «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısının mövzusunu öz sözlərinlə qərş et.

27

Belə nəticəyə gəlinir ki, xalq musiqimizdə olduğu kimi professional Azərbaycan musiqisində də milli qəhrəman obrazına həsr olunmuş irihəcmli əsərlər vardır.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Aqşin Babayevin sözlərinə bəstələdiyi «Ağlama, xalqım, ağlama» mahnısı öyrədilir. Məktəblilər özləri aydınlaşdırırlar ki, bu mahnının bəndini solist, nəqəratını isə xor kollektivi ifa edir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəkildə;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Çingiz» simfoniya-rekviyeminin musiqisini kim yazmışdır?

- a. R.Mustafayev ☐ b. R.Mirişli ☐ c. O.Rəcəbov ☐

2) «Çingiz» simfoniya-rekviyem əsərinin VII hissəsinin tonallığı necə adlanır?

- a. Do major ☐ b. Re minor ☐ c. Fa major ☐

11. KLASSİK AZƏRBAYCAN MUĞAMI — «SEGHAH»

MƏQSƏD: 1. Muğamlara dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir; 2. Muğamın emosional hislərə təsirini izah edir; 3. Fərdi və kollektiv tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Segah» muğamının «Manəndi-hisar» şöbəsi dinlənilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Muğamı ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya janrından istifadə edirlər?*» – verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə iş vərəqləri paylanılır.

Müəllim muğamlar və əsasən, «Segah» muğamı və onun tərkib hissələri haqqında məlumat verir. Eyni zamanda müəllim qeyd edir ki, vokal-instrumental muğamlar olduğu kimi, həm də poeziya nümunəsi qəzəldən istifadə olunmayan instrumental muğamlar da mövcuddur. Muğamda istifadə olunan poeziya nümunələri – bayatılar, qoşmalar, qəzəllər haqqında soruşulur.

Şagirdlər müxtəlif cavablar verirlər və müəllimin köməyi ilə istifadə olunan bu poetik janrın «Qəzəl» olduğu müəyyənləşdirilir.

2 «Segah» muğamının «Manəndi-muxalif» şöbəsi dinlənilir və «Muxalif» sözünün zidd, əksinə, uyğun olmayan kimi mənaları aydınlaşdırılır, eyni zamanda «Segah» muğamının səs sırası qam-ma şəklində ifa olunur.

11. KLASSİK AZƏRBAYCAN MUĞAMI — «SEGHAH»

Musiqi dinləyək

«Segah» muğamının «Manəndi-hisar» şöbəsi

Tofiq Nərimanbəyov. «Muğam»

Xalq arasında ən çox yayılmış muğamlardan biri «Segah»dır. O, yeddi əsas muğamdan üçüncüsüdür. Segah sözü «sə» fars dilində üç, «gah» isə mövqe, məkan sözlərinin birləşməsindən yaranıb. Azərbaycanda «Segah»-ın «Segah», «Zəbul segah», «Mırra Hüseyn segah», «Xaric segah» və s. kimi növləri var. Segaha daxil olan şöbələr bunlardır:

«Segah» muğamı insanın sevgi, məhəbbət hissləri oyadır.

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan muğamlarını, vokal-instrumental və instrumental muğamları fərqləndirir, onlar haqqında fərdi fikir söyləyir, məşhur xanəndələr və instrumental muğam ifaçıları ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

1. Xanəndələr və ifaçıları şəklindən tanıyır;
2. Tanıdığı muğam ifaçılarının adlarını söyləyir.

«Segah» muğamının müxtəlif variantlarının olması ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur!

Musiqi dinləyək

«Segah» muğamının «Manəndi-muxalif» şübesi

Notla oxuyaq

«Segah» muğamının sos sırası

Mahnıya yolda salağ, notla və sözləri ilə oxuyaq

SARIBÜLBÜL

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Vətən bağı al-ıvandır, Yox içində xarı, bülbül. Ömrü sürməli dövrəndir, Sənin gəlsin bəri, bülbül.
II Geyib yağı donun çöllər, Həvəsinlə açır güllər. Töküb girin-girin dillər, Gəl oyaqda yarı, bülbül.

«Saribülbül» Azərbaycan xalq mahnısı 3/4 xanə ölçüsünə malikdir, tələmədən və «Segah» muğamı intonasionaları üstündə səslənir. Melodiyada olan forqlaşlara və mordent işarələrinə oxu zamanı diqqət yetirərək lazımdır.

SUALLAR:

1. «Segah» sözü hansı sözlərin birləşməsindən əmələ gəlmişdir?
2. «Segah» muğamının hansı qəbələri var?
3. «Saribülbül» Azərbaycan xalq mahnısı hansı muğamın intonasionaları üstündə səslənir?

TAPŞIRIQ: «Saribülbül» mahnısının məzmununa uyğun şeiri çək.

29

Belə nəticəyə gəlinir ki, «Segah» muğamı da iki cür ifa olunur – vokal-instrumental ifa tərz-i; instrumental ifa tərz-i ilə.

Vokal-instrumental ifa zamanı xanəndə qəzəl janrında yazılmış poeziya nümunəsindən istifadə edir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

«Saribülbül» Azərbaycan xalq mahnısı məktəblilərə öyrədilir. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyən edirlər ki, 3/4 xanə ölçüsünə malik olan «Saribülbül» xalq mahnısı «Segah» muğamı intonasionaları üzərində səslənir.

«Segah» muğamı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Segah» muğamı 7 əsas klassik muğamın sayca neçəncisidir?

- a. 1 ☐ b. 5 ☐ c. 3 ☐

2) Muğam ifaçıları hansı poeziya janrından istifadə edirlər?

- a. Qoşma ☐ b. Bayatı ☐ c. Qəzəl ☐

12. DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİYİ GÜNÜ VƏ MUSIQI

MƏQSƏD: 1. I yarımildə öyrənilmiş vətənpərvərlik mahnılarını yada salaraq ifa edir; 2. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasının «Uvertürə»sindən ekspozisiya dinlənilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günündə azərbaycanlılar xalqa və Vətənə sevgilərini necə nümayiş etdirirlər?*» – verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür. Lövhdən dünyanın mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət sahəsində məşhur azərbaycanlılarının şəkilləri asılır. Hər qrup onlardan biri haqqında təqdimat hazırlayır. Sonra müəllim sinfə suallarla müraciət edir:

– Dünyaşöhrətli Azərbaycan bəstəkarlarından kimləri tanıyırsınız?

– «Koroğlu» operasının «Uvertürə»sindən ekspozisiyanı dinləyərkən insanlarda hansı əhvali-ruhiyyə yaranır?

Müəllim musiqi əsərlərinin insanlarda vətənpərvərlik hissi, qələbə əzmi aşıladığından danışır, qəhrəmanlıq obrazının insanın əhvali-ruhiyyəsinə müsbət təsirindən söz açır.

Musiqidə həmrəylik mövzusu haqqında fikir söyləyir. Əsərin mövzusunun onun intonasiyaları ilə səsləşməsinə Koroğlunun ariyası nümunəsində izah edir.

12. DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ HƏMRƏYLİYİ GÜNÜ VƏ MUSIQI

31 dekabr Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü kimi dünyanın 70-dən çox ölkəsində qeyd olunur. Bütün dövrlərdə dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində məskunlaşmış soydaşlarımız üçün müstəqil Azərbaycan Respublikası milli iftixar, mənavi dəyər və ədalət yurdu olubdur. Məhz 31 dekabr günü qabında böyük və əlvi Azərbaycan sevgisi daşıyan dünya Azərbaycanlıları Milli Həmrəyliyi Günü kimi qeyd olunur, bir daha xalqa və Vətənə sevgilərini nümayiş etdirirlər.

Mahnı oxuyaq

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni

Musiqi dinləyək

Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasının «Uvertürə»sindən ekspozisiya

Bu uvertürədə xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazı, onun xalqın azadlığı uğrunda mübarizəsi təntənəli bir musiqi ilə, ekspozisiyanın köməkçi mövzusunda isə Koroğlunun Nigara həsr etdiyi ariyanın intonasiyaları ilə səsləyir. Bu musiqi əla bir təsir gücünə malikdir ki,

«Koroğlu» operasından fragment

30

DİFERENSİAL TƏLİM

«Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü» mövzusunda şifahi təqdimat edir.

Azərbaycanın rəmzlərinin şəklini çəkir.

«Koroğlu» operasında Koroğlu obrazı haqqında fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

ona etinasız qulaq asmaq olmur. «Koroğlu» uvertürası insanlarda qələbə əzmi, mübarizə ruhu yaradır, onları birləşdirir. Böyük bir ordunun gücündən də güclü təsir qüvvəsinə malik olan «Koroğlu uvertürası» müstəqilliyimiz uğrunda mübarizə günlərində ən çox səslənən musiqi əsəri olmuşdur.

Yeni mahnı öyrənmək

QURBAN OLUM

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Rəsim Kərimlinindir.

I
Vətən, sənin torpağının
Qüdrətinə qurban olum.
Babəkinin, Koroğlunun
Qeyrətinə qurban olum!

Nəqərat:
Dəfinə var dənizində,
Hər dağında, hər düzündə
Nəyin yoxdur yer üzündə?
Şöhrətinə qurban olum,
Tərix dolu, dünya dolu,
Şöhrətinə qurban olum!

II
Ağ-bədən səllərinin,
Nəğmə qoşan dillərinin,
Nur çəkməli çöllərinin
Hikmətinə qurban olum!

III
Yaz arzulu, yaz diləkli,
Düç-çörəkli, düz çörəkli,
Mən deyərəm, dağ ürəkli
Millətimə qurban olum!

Nəqərat:
Mahnı 4/4 xana ölçüsünə malikdir və fa minor qammasında səslənir. Birsəli olan bu mahnı həzin-lirik xarakterə malikdir. Mahnı sinkopa ilə (yəni xana əvvəlində pauza ilə) başlayır. Nəqərat zili səslə ifa olunur. İfa zamanı mahnıdakı reperizalara (təkrarlara) diqqət verilməlidir.

SUALLAR:

1. 31 dekabrda xalqımız hansı bayramı qeyd edir?
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin müəllifləri kimdir?
3. «Qurban olum» mahnısında zəif Vətən necə təsvir edilir?

TAPŞIRIQ: «Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqi elə bir təsir gücünə malikdir ki, ona etinasız qulaq asmaq mümkün deyil.

2 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Əfsər Cavanşirovun Rəsim Kərimlinin sözlərinə bəstələdiyi «Qurban olum» mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1. Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü nə vaxt qeyd olunur?

a. 28 may ☐

b. 31 dekabr ☐

c. 9 may ☐

2. «Qurban olum» mahnısının bəstəkarı kimdir?

a. S.Rüstəmov ☐

b. Ə.Cavanşirov ☐

c. E.Sabitoğlu ☐

13. MUSİQİNİN OBYEKTİV REALLIĞI

MƏQSƏD: 1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından fərqli xarakterlərə malik II pərdədən «Koroğlunun ariyası» və «Final xoru» səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi *«Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi xaraktercə bir-birindən necə fərqlənir?»* – verilə bilər.

Bundan sonra aşağıdakı köməkçi suallarla məktəblilərə müraciət olunur: — «Koroğlunun ariyası» haqqında nə deyə bilərsiniz?»

— «Final xoru» haqqında nə deyə bilərsiniz?»

2

Müəllim bu iki əsərin məzmununun onun mətninin məzmununa uyğunluğu haqqında məlumat verir.

13. MUSİQİNİN OBYEKTİV REALLIĞI

Musiqi dinləyək

«Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Koroğlunun ariyası»
«Koroğlu» operasının II pərdəsindən «Final xoru»

Bu iki nümunənin birincisi, yəni «Koroğlunun ariyası» qəmli, «Final xoru» isə təntənəli, mübərəz əhvali-ruhiyyəlidir. Onların sözlərinin yerini dəyişmək, hər iki əsərlə əslən, sözlərlə musiqi uyğun gəlməz. Bu, o deməkdir ki, bəstəkar hər hansı gətirə musiqi yazarkən mətnin xarakterinə, metrik ölçüsünə, bəhrinə uyğun olan bir melodik obraz yaradır. Yəni məndəki metrik ölçülər, xarakter, yaradılacaq obraz musiqinin metrik ölçülərinə, xarakterinə, təsvir olunan obraza, yaxud obrazlara uyğun gəlir. Oks halda məndəki realılıqla musiqidəki realılıq uyğunluq təşkil etməz, məndəki həqiqət öz əksini musiqidə tapa bilməz və realılıqdan uzaqlaşar. Həqiqi olmayan sənət əsəri isə həqiqətə uyğun ola bilməz. Bu da o deməkdir ki, bəstəkar musiqi bəstələdiyi mətnin xarakterindən, onun metrik ölçüsündən, məndəki obrazlardan düzgün istifadə etməlidir. Oks təqdirdə gələcək musiqi əsəri yaranmaz.

Nutla oxuyaq

«Koroğlu» operasının II pərdəsi.
«Koroğlunun ariyası»ndan bir parça

Moderato

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqinin melodiyasının xarakteri ilə onda istifadə olunan mətnin xarakteri arasındakı oxşar cəhətlər haqqında fikir söyləyir. Dinlədiyi musiqi nümunələrindən kiçik melodik frazalar oxuyur.

1. Mövzuya uyğun şəkil çəkir;
2. Opera yazan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını söyləyir.

Dinlənیلən musiqi nümunələrinin melodiyası və mətni arasındakı xarakter oxşarlığı ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Göründüyü kimi, melodiyasının aralıq tempi, çərk, bütöv notlardan ibarət olması ona bir qədər qəmli xarakter verir.

Koroğlu mard, cəsarətli, hər addımında düşməni məğlub etməyi bacaran bir qəhrəmandır. Lakin o da bütün insanlar kimi bəzən hisslərinin səiri olur, həyat yoldaşı Nigarədən ayrı düşdüyü üçün kədərli olur və bu səbəbdən də oxuduğu ariya da kədərli, qəmli səslənir. Bəstəkar bu operada xor-raq səhnələri, cəngi xarakterli musiqi yaratmışdır.

Yeni mahnı öyrənilir

TƏMİZ SƏMA ALTINDA

I

Biz hər səhər günəşə
Qəşə dursaq, uşaqlar.
Təmiz səma altında
Yaşa dolaq, uşaqlar.

Nəqərat:
Çuxaq doğma ellərə, ellərə,
Çumənlərə, çöllərə, çöllərə.
Mahnı qəşəq dillərə, dillərə,
Gülək, çalaq, uşaqlar, uşaqlar.

II

Səvək iğ, səhmətli,
Bilik səli sərvətli.
Biz vüqarı, qüdrəti
Eldən alıq, uşaqlar.

Nəqərat:

III

Hər birimiz tar çiçək,
Həm sətili, həm qəşəng.
Əhədi bir nəğməyə
Təsə qalaq, uşaqlar.

Nəqərat:

«Təmiz səma altında» mahnısı oynaq, şən xarakterə malikdir. Onun bəndi birsəli, nəqəratı isə ikisəlidir və fa minor tonallığında səslənir. Fa minor qammasında 4 bəmol işarəsi var: *si bəmol, mi bəmol, lya bəmol, re bəmol*.

SUALLAR:

1. Musiqinin mətni və melodiyası arasında hansı əlaqə var?
2. «Koroğlu» operasından dinlədiyiniz iki musiqi nümunəsini oxşar və fərqli cəhətlərini sadəcə.
3. «Təmiz səma altında» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQLAR: Azərbaycanın tarixi qəhrəmanları haqqında qıfahli təqdimat hazırla.

Musiqi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Həmid Abbasındır.

2

3

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, «Koroğlunun ariyası»nın mətni kədərli olduğu üçün ona yazılmış musiqi də qəmli və kədərli. «Final xoru»nda isə həm mətnə, həm də musiqidə qalib gəlmiş xalqın obrazı bu əsərə mübarizlik ruhu verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Həmid Abbasın sözlərinə yazdığı oynaq, şən xarakterli «Təmiz səma altında» mahnısı öyrədilir. Onun mətninin və melodiyasının xarakterləri arasındakı oxşarlıq müəyyənləşdirilir. Mahnının yazıldığı tonallıq aydınlaşdırılaraq onun səs sırası ifa edilir.

Musiqinin obyektiv reallığı mövzusu ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Koroğlu» operasını kim yazmışdır?

- a. M. Maqomayev ☐ b. A. Zeynallı ☐ c. Ü. Hacıbəyli ☐

2) O. Rəcəbovun «Təmiz səma altında» mahnısının xarakteri necədir?

- a. Qəmli ☐ b. Oynaq, şux ☐ c. Vals ☐

14. MUSIQIDƏ ZARAFAT

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Alman bəstəkarı İ.S.Baxın «2 №-li süita»sından «Zarafat» adlanan hissə səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Əsərin adı ilə onun ifa tərzində oxşarlıq varmı?*» – verilə bilər. Melodiyadakı cəld və oynaq hərəkət, kvarta, kvinta, seksta interval sıçrayışlarının musiqiyə zarafat xarakteri verdiyini müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyənləşdirirlər.

Müəllim bu əsər və onu ifa edən musiqi kollektivinin tərkibi haqqında qısa məlumat verir. Məktəblilər əvvəlki illərdə simli alətləri orkestri və fleyta nəfəs aləti haqqında biliklərə malik olduqlarından müəllimin bu haqda yeni şərhə həmin biliklərin yada düşməsinə səbəb ola bilər. İ.S.Baxın yaradıcılığı, əsasən, polifonik olduğundan, bu əsərin homofonik olduğu, yəni fleyta alətinin əsas aparıcı, simli alətlər orkestrinin isə müşayiətçi olduğu aydınlaşdırılır.

Bəstəkarların musiqidə müəyyən xarakterlər yaratmaq üçün musiqi ifadə vasitələrindən istifadə etdikləri məktəblilərin yadına salınır.

14. MUSIQIDƏ ZARAFAT

Simli alətlər orkestri

Skrinka

Alt

Violonçel

Kontrabas

Fleyta

Musiqi dinləyək

İ.S.Baxın «2 №-li süita»sından «Zarafat»

Azərbaycan bəstəkarlarından Əzraf Abbasov, Zakir Bağirov, Musa Mirzəyev və digərləri «Zarafat» adlı fortepiano pyesi yazmışdır.

36

Dahi alman bəstəkarı İohann Sebastian Baxın əsərlərini insanlara göstərdiyi təsərrüfə görə «Ön gözəl musiqi əsərləri» adlandırmışlar. Bu gözəllik nədən ibarətdir? Belə gözəlliklərdən biri onun əsərlərinin ifadəli intonasiyaya malik olması və bu intonasiyanın asanlıqla yadda qalmasıdır. İ.S.Baxın musiqisinin əsas cəhətlərindən biri də onun əsərlərində musiqinin polifonik, yeni çoxsəli olmasıdır. İ.S.Baxın əsərlərində insana təsir edən biləcəkdir və onda müəyyən müəbbət keyfiyyətlər yaranma biləcəkdir. Belə əsərlərdən biri də onun «2 №-li süita»sından «Zarafat» əsəridir. Bəstəkar bu əsəri simli orkestr və fleyta üçün yazmışdır.

DİFERENSİAL TƏLİM

Məktəbli dinlədiyi musiqi əsərinin ifadə kollektivi haqqında fikir söyləyir. Musiqi ifadə vasitələrinin imkanları haqqında danışır.

1. Musiqinin məzmununa uyğun şəkil çəkir;
2. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.

36

Musiqidə müxtəlif emosional xarakter yaratmaq üçün musiqi ifadə vasitələrinin rolu haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Buna diqqət!

Şimlil alətlər orkestrinin tərkibində aşağıdakı Avropa musiqi alətləri iştirak edir:
I skripkalar, II skripkalar, altlar, violonçellər və kontrbas.

Notla oxuyaq

Musa Mirzəyevin «Yumoreska» fortepiano pyesindən melodiya

Adı yuxarıda qeyd olunan bəstəkarların «Yumoreska» adlanan əsərləri İ.S.Baxın əsərlərində olduğu kimi polifonik deyil, homofonikdir.

Yeni mahnı öyrənək

OXUTMURAM, ƏL ÇƏKİN!

(Yumoristik mahnı)

Musiqisi Zəkir Bağirovun,
sözləri Mirzə Ələkbər Sabirinindir.

Qədim Qədimədə

Oğul mənimdir oğor, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dənəşor, oxutmuram, əl çəkin!
Bos ki, uşağıdır hələ, yaxşı-yaman sanmayır,
Əlmin obas olduğun anlamayır, qanmayır,
Səir uşaqlar kimi hər sözə aldanmayır.
Eyləyir ömrün hədəf, oxutmuram, əl çəkin!
Eyləməyin dənəşor, oxutmuram, əl çəkin!

Qədim Qədimədə
«Oxutmuram, əl çəkin»

SUALLAR:

1. İ.S. Baxın «Zarafat» adlanan əsəri bəstəkarın hansı sültəndəndir?
2. Azərbaycan bəstəkarlarından kimlərin «Zarafat» adlı yumoristik əsərləri var?
3. «Oxutmuram, əl çəkin!» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Oxutmuram, əl çəkin» mahnısının məzmununa uyğun gətirilmiş.

37

M.Mirzəyevin «Yumoreska» fortepiano əsəri dinlənir və notla ifa edilir. İ.S.Baxın əsəri ilə müqayisə olunur. Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqidə müəyyən emosional obrazların yaranması üçün bəstəkarlar musiqi ifadə vasitələrinin imkanlarından istifadə edirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Zakir Bağirovun Mirzə Ələkbər Sabirin sözlərinə yazdığı zarafat xarakterli «Oxutmuram, əl çəkin!» mahnısı öyrədilir. Bu mahnı 6/8 ölçüsünə, oynaq xarakterə malikdir.

Musiqidə «Zarafat» mövzusu ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) İ.S.Baxın «Zarafat» əsərinin xarakteri necədir?

- a. Oynaq ☐ b. Kədərli ☐ c. Təntənəli ☐

2) «Oxutmuram, əl çəkin!» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. S.Ələsgərov ☐ b. R.Mustafayev ☐ c. Z.Bağirov ☐

15. 20 YANVAR VƏ MUSIQI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin «Şəhidlər» şeiri kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» muğamının təranələri altında dinlənir.

Bundan sonra müəllim 20 yanvar 1990-cı ildə Bakıda baş vermiş faciə barəsində məlumat verir.

Tədqiqat sualı kimi «*Şəhidlər*» şeiri «*Hümayun*» muğamının intonasionaları altında hansı xarakterə malik olur?» – verilə bilər.

Şagirdlər dinlənən şeirin və musiqinin xarakterlərinin faciəvi, kədərli olduğunu qeyd edirlər.

Bundan sonra dinlənən musiqinin melodiyasının major, yaxud minor ladında yazıldığı soruşulur.

2

Müəllimlə şagirdlər aydınladırlar ki, hər bir musiqi əsərinin xarakteri, məzmunu olduğu kimi, «Şəhidlər» şeirinin də kədərli məzmunu və ona uyğun «Hümayun» muğamının kədərli melodiyası vardır. Bu obrazı yaratmaq üçün yavaş tempdən, minor ladından istifadə edilir.

15. 20 YANVAR VƏ MUSIQI

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə təcrid dırnağdakı silahlanmış sovet ordusu erməni mənşəli hərbiçilərin iştirakı ilə Bakı şəhərinə hücum etdi. Tanklarla şəhərə daxil olan qoşun hissələri doğma Azərbaycanın azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizəyə qalxmış vətənlərlə günahsız Azərbaycan vətəndaşının həyatına son qoydu. Şəhidlər arasında məktəblilər, tələbələr, qocalar, qadınlar var idi. Öz xalqının azadlığını, şərəf və izzətini hər şeydən uca tutan mərd Vətən övladları Bakının Dağüstü parkında dəfn olundular və o gündən bu müqəddəs məkan Şəhidlər xiyabanı adlandırıldı.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin «Şəhidlər» şeirini kamançanın müşayiəti ilə «Hümayun» muğamının təranələri altında dinləyək.

1

2

Bəxtiyar Vahabzadə

ŞƏHİDLƏR

Bir qəfil gülşənə qurban gedərkən
Görünü səbəha dikdi şəhidlər.
Ürəngli bayraq öz qanlarıyla
Vətən göylərinə çəkdi şəhidlər.

Tarixi yaşadıb diləyimizdə
Bir yumruğa döndük o gecə biz də.
Yıxıb köləliyi ürəyimizdə
Cəsarət mülkünü tikdi şəhidlər.

Onlar susdurulan haqqı dindirir,
Qəraca torpağı qışmətləndirir.
Donan vicdanları qeyrətləndirir,
Axi el qeyrəti çəkdi şəhidlər.

38

DİFERENSİAL TƏLİM

Melodiyanın kədərli olması üçün istifadə edilən musiqi ifadə vasitələri haqqında fikir söyləyir. Mahnının melodiyasından musiqi frazalarını oxuyur.

1. Mahnının ritmini ayaq tappılması ilə tutur;
2. İfaçının adını söyləyir.

«20 Yanvar və musiqi» mövzusu ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə boqar tarixinə sovet hərbi maşınının Azərbaycan xalqına qarşı həyata keçirdiyi qanlı cinayət günü kimi yazıldı. Dövlətimiz 20 yanvar gününü Ümumxalq Hünərini elan etdi. O vaxtdan hər ilin 20 yanvarı qeyri-ış günüdür və Azərbaycan vətəndaşları Şəhidlər xiyabanına şəhid məzarlarını ziyarət etməyə gəlir. Ziyarətçiləri 20 Yanvar faciəsini bütün dəhşəti ilə beynlərə həkk edən qanlı, mübarizəyə səsləyən musiqi nümunələri müşayiət edir. Onlardan biri də məşhur qoboy ifaçısı, Xalq artisti Kamil Cəlilovun ifa etdiyi «Zəminxarə» muğamıdır. Bu muğam insanlarda çox kədərli hislər yaradır.

Kamil Cəlilov

Musiqi dinləyək

«Şur» muğamının «Zəminxarə» qəşəsi

Yeni mahnı öyrənək

SƏNİ ADIM QORUSUN
(«Ağ atlı oğlan» bədii filmindən)

I
Ağlayamın tapılma,
Nə var olmaqdan gözəl?
Nə var şəhid qanına,
Batan köynəkdən gözəl?!

Nəqərat:
Gəl ağlama sən belə,
Göz yaşların qurusun,
Mən öldüm, inən belə,
Sən dərdim qorusun.

**Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Ramiz Rövşəninindir.**

II
Bağın üstə qış kimi,
Ruhum uçub dolanar.
Bir də sevil-sevilən,
Adıma ver balana.

Nəqərat:
Gəl ağlama sən belə,
Göz yaşların qurusun,
Mən öldüm, inən belə,
Sən dərdim qorusun.

SUALLAR:

1. 20 yanvar 1990-cı ildə Bakıda hansı hadisə baş verib?
2. «Şəhidlər» şeirinin müəllifi kimdir?
3. «Sənə adım qorusun» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «20 Yanvar» mövzusunda yazılmış əsərlər haqqında gəfahi təqdimat hazırla.

39

Nəticədə şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, bəstəkar və şairlərimiz xalqımızın şəh, bayram günləri ilə bərabər, həm də kədərli günləri üçün də müxtəlif janrlı əsərlər yaratmışlar.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Oqtay Rəcəbovun şair Ramiz Rövşənin sözlərinə yazdığı «Sənə adım qorusun» mahnısı öyrədilir. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər bu mahnının tonallığını təyin edərək onun səs sırasını oxuyurlar.

Mahnının müəllifləri ilə əlaqədar tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Şəhidlər» şeiri hansı muğamın müşayiəti ilə dinlənir?

- a. «Hümayun» ☐ b. «Zəminxarə» ☐ c. «Segah» ☐

2) «Sənə adım qorusun» mahnısı kimin sözlərinə yazılıb?

- a. Ramiz Rövşen ☐ b. Rəsul Rza ☐ c. Süleyman Rüstəm ☐

16. MUSIQIDƏ AXŞAM ƏHVALI-RUHİYYƏSİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Əvvəlcə Avstriya bəstəkarı Frans Şubertin «Serenada» əsəri vokal və simfonik orkestrin müşayiəti ilə səsləndirilir. Bundan sonra müəllim əsərin klassik Avropa bəstəkarı Frans Şubertə məxsus olduğunu söyləyir, həm də onun haqqında qısa məlumat verir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz «Serenada» əsərinin xarakteri necədir?*» – verilə bilər.

Məktəblilərin bu suala verdikləri müxtəlif cavablardan sonra müəllim də öz fikrini söyləyir.

2

Sonra məşhur Azərbaycan tarzəni, Xalq artisti Ramiz Quliyevin ifasında bu əsər səsləndirilir. Müəllim bu iki ifa arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramından istifadə edə bilər. Bunun üçün sinif 2 qrupa bölünür və bu iki ifanın oxşar və fərqli cəhətləri diaqramda yazılır.

3

Bu proseslərdən sonra müəllim «Serenada»dan bir parçanı məktəblilərə notla oxutdurur.

16. MUSIQIDƏ AXŞAM ƏHVALI-RUHİYYƏSİ

Frans Peter Şubert

«Serenada» adlanan musiqi nümunəsi İtaliya və İspaniyada axşamlar ifa edilən məhəbbət mahnılarına deyilir. Adətən, bu cür mahnıların müşayiətçisi gitara ifaçıları olur. Bu janrdə klassik Avropa bəstəkarlarının bir çoxu, o cümlədən 1797-ci ildə anadan olmuş Avstriya bəstəkarı Frans Şubert də yazmışdır. Şubertin «Serenada»-sı çox tez bir zamanda bütün dünyaya yayılmışdır. Sonradan bu əsər müxtəlif alətlər və fortepiano ilə müşayiətlə ifa olunağa başladı. Xalq artisti, məşhur tarzen Ramiz Quliyev də bu əsəri tərdə fortepianonun müşayiəti ilə ifa etmişdir.

Buna da bilin

Frans Şubert 600-dən artıq mahnının, 9 simfoniyasının, simfonik orkestr üçün uvertürələrin, fortepiano üçün 23 sonatının, 8 ekspanimün müəllifdir. O, 1828-ci ildə 31 yaşında tif (qatlaq) xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Ramiz Quliyev

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq

Frans Şubert. «Serenada»

Bu mahnı 3/4 xana ölçüsünə, aralıq tempo, gözəl və yadda qalan lirik melodiya malikdir. Adətən, mahnını zil kipi olan tenorlar ifa edirlər. Melodiyadakı kvarta və kvinta interval sırayıqları onun məhəbbətliyini bir qədər də artırır.

Bəzi Azərbaycan bəstəkarlarının da axşam mövzusunda məşhur mahnıları var. Bunlardan biri də Xalq artisti, məşhur bəstəkarımız Tofiq Quliyevin «Görüş» filminə bəstələdiyi «Axşam mahnısı»dır. Filmdə bu mahnını Xalq artisti Şövkət Ələkbərova ifa edir.

40

DİFERENSİAL TƏLİM

Axşam mövzusunda «Serenada» əsəri haqqında öz fikrini söyləyir. «Serenada»dan bir parçanı sərbəst olaraq notla və notsuz oxuyur.

1. «Serenada»nın hər bir xanəsinin güclü hissəsində ayaq tappılısı ilə ritm tutur;

2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Quliyevin «Axşam» mahnısı səsləndirilir və əvvəlki dinlənilmiş «Serenada» ilə oxşar və fərqli cəhətləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır, həm də müzakirə təşkil olunur.

Tofiq Quliyev Şövkət Ələkbərova «Görüş» filmindən fragmentlər

Azərbaycanın Xalq artisti Şövkət Ələkbərova «Görüş» filmindən «Axşam mahnısı»nı xorun və simfonik orkestrin müşayiəti ilə də oxumuşdur. İndi isə həmin melodiyı tarın ifasında dinləyək.

Musiqi dinləyək

Tofiq Quliyev. «Axşam mahnısı»

Yeni mahnı öyrənək

AY NƏĞMƏSİ

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hikmət Ziyanın.

I

Göylərdə Ay göründü,
Hər yan gündüzə döndü.
İşıqlandı meşə, dağ...
Aya nəğmə oxuyur.

II

Bir də gördün gəlməlik,
Dəmə yolun uzaqdır.
Elçi də gündərləlik,
Yerdən sənə nə vaxtdır.

Nəqarət:

Ey gözəl Ay, qəşqar Ay, Bir gün qanad açarşıq,
Günləri say, durma, say! Biz qoyunna uçarşıq!

Mahnı vals tempində, 3/4 xanə ölçüsündə, mi bemol major qammasında 1 oktava daxilində olan notlarla səslənir.

SUALLAR:

1. *Serenada* nəyə mahnıdır?
2. F.Şuberti haqqında nə bilirən?
3. «Ay nəğməsi»nin müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Görüş» filmi yadına sal və «Axşam mahnısı»nın filmin hansı hissəsində səsləndiyini doğrula.

41

Belə nəticəyə gəlinir ki, musiqidə təbiət hadisələri, o cümlədən axşam əhvali-ruhiyyəsi həm Avropa, həm də Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında özünə yer tapmışdır.

4 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın şair Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı «Ay nəğməsi» mahnısı öyrədilir. Şagirdlər müəllimin köməyi ilə bu mahnının da dərsin əvvəlində dinlənən musiqi nümunələri kimi 3/4 xanə ölçüsünə malik olduğunu müəyyənləşdirir.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Serenada» mahnısını kim bəstələmişdir?

a. L.V.Bethoven ☐

b. V.A.Motsart ☐

c. F.Şubert ☐

2) A.Rzayevanın «Ay nəğməsi» mahnısının sözləri kimə məxsusdur?

a. S.Vurğun ☐

b. M.Ə.Sabir ☐

c. H.Ziya ☐

17. MUSIQIDƏ TƏBİƏT TƏSVİRİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Böyük rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operasından «Qar qızın ariyettası» dinlənilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Qar qızın ariyettası*»nın xarakteri necədir? — sualı qoyula bilər. Suala belə cavablar verilə bilər:

— Qar qız qardan düzəldildiyi üçün isti havada əriyə biləcəyindən qorxur.

— Qar qız tonqal üzərindən tullansa, əriyə bilər.

Bundan sonra müəllim yaz fəslinin gəlməsi ilə təbiətdə baş verən təbii hadisələr haqqında məlumat verir. Eyni zamanda N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operası, Qar qızın qəmli ariyettasının səbəbləri haqqında, Şərq aləmində və bir sıra slavyan xalqlarında baharın gəlməsi ilə əlaqədar odun üstündən tullanmaq adəti haqqında məlumat verir.

2

Bundan sonra müəllim bəstəkar Tofiq Bakıxanovun oynaq xarakterli «Gözəlliklər məskəni» adlı mahnısını səsləndirir və «Qar qızın ariyettası» ilə bu mahnının xarakterindəki fərq aydınlaşdırılır. Məktəblilər bu mahnıdan bir parçanı notla oxuyurlar və əl çalmaqla ritmini tuturlar.

17. MUSIQIDƏ TƏBİƏT TƏSVİRİ

Nikolay Andreyevich Rimski-Korsakov

Təbiət mövzusu qailərin, bəstəkarların, rəsamların yaradıcılığında həmişə mühüm yer tutub. Təbiət — bir əlatə edən olduqca təyrənədi və dəyişən əlamətdir. Hər bir ölkənin vətəndaşlarının yaşayış tərz, maddi rifah hali təbiətlə, təbii sərvətlərin bolluğu və müxtəlifliyi ilə birtəgə əlaqəlidir. Təbiət bəşər övladının evidir. Bu evi qorumaq, onu zənginləşdirmək insanların müqəddəs borcu, şərəf işidir. Təbiəti qorumaq ümumdünya və ümumxalq vəzifəsidir. Böyük rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operasındakı təbiət mövzusunda yazılmış əsərlərdən biridir. Opera A.N.Östrovskinin eyniadlı nağılı əsasında bəstələnmişdir.

Aleksandr Nikolayevich Ostrovski

«Qar qız» operasından fragment

Musiqi dinləyək

N.Rimski-Korsakovun «Qar qız» operasından «Qar qızın ariyettası»

Bildiyimiz kimi, tonqal üstündən tullanmaq bizim «Novruz» qənliklərinin əsas atributlarından biridir. Eyni hadisənin təsvirini rus bəstəkarı N.Rimski-Korsakov da vermişdir. Onun «Qar qız» operasında gənclər məşəddə tonqal qalayıb odun üstündən tullanırlar. Lakin Qar qız bunu edə bilmir, ona görə ki, o, qardan yaranıb və ağır tonqalın üzərindən tullanarsa, əriyib suya çevrilə bilər. Elə bu səbəbdən onun ariyası qemlidir.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyi musiqi nümunələri ilə əlaqədar öz fikrini söyləyir.

«Gözəlliklər məskəni» mahnısından bir parçanı notla təmiz oxuyur.

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri ətrafında və mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Tofiq Bakıxanov da təbiətin gözəlliyinə «Gözəlliklər məskəni» adlı mahnı həsr edib. Bu mahnıdan bir parçanı notla oxuyaq, sonra isə mahnını Xalq artisti və mahnının ilk ifaçısı Zeynab Xanlarovanın ifasında dinləyək.

Notla oxuyaq və musiqi dinləyək

GÖZƏLLİKLƏR MƏSKƏNİ

Yeni mahnı öyrənək

TƏBİƏT MAHNISI

Musiqisi Musa Mirzəyevin,
sözləri Gəray Fəzlinindir.

I
Doğlar, salamlayaq səni gündüzü,
Doğma yurdumuzun çıxmaq səyrinə.
Birgə qulaq asağ səhər dan üzü,
Çayın noğməsinə, çölün səhrinə.

II
Uzaqda zirvələr verib bağ-bəgə,
Hər bulud örpəyi ağ kulağaydır.
Bu Vətən baharla yaranıb qoşa,
Anası Günəşdir, atası Aydır.

III
Biz bilək qədri doğma diyarın,
O da ildən-ilə laləşər olar.
Ana təbiətlə dost olanların,
Könündə həmişə ilk bahar olar.

Davud Kazımov. «Göygöl»

SUALLAR:

1. N.Rimski-Korsakovun təbiət mövzusunda olan operasının adı nədir?
2. «Gözəlliklər məskəni» mahnısının ilk ifaçısı kim olmuşdur?
3. «Təbiət mahnısı»nın müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Təbiət mahnısı»nın məzmununa uyğun şəkil çək.

43

Nəticə olaraq belə bir fikir söylənilir ki, Azərbaycan sənətkarlarının yaradıcılığında da təbiəti təsvir edən əsərlər vardır.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Musa Mirzəyevin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı «Təbiət mahnısı» öyrədilir. Onun tonallığı, xanə ölçüsü, xarakteri ətrafında fikir mübadiləsi aparılır.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Qar qız» operasını kim yazmışdır?

- a. M.İ. Qlinka ☐ b. D.D. Şostakoviç ☐ c. N.Rimski-Korsakov ☐

2) «Təbiət mahnısı»nın bəstəkarı kimdir?

- a. O.Rəcəbov ☐ b. M.Mirzəyev ☐ c. R.Şəfəq ☐

18. MUSIQIDƏ REAL VƏ QEYRİ-REAL OBRAZLAR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

«Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marşı» səsləndirilir. Dahi rus bəstəkarı M.İ.Qlinka haqqında və onun yazdığı əsərlərlə əlaqədar qısa anlayışlar verdikdən sonra müəllim A.S.Puşkinin poeması əsasında onun yazdığı «Ruslan və Lyudmila» operasındakı real və qeyri-real obrazlar haqqında məlumatlar verir.

2

Marşla əlaqədar tədqiqat sualı kimi «*Çernomorun marşı*»nda olan əsas melodiya nə ilə fərqlənir?» – verilə bilər. Sualın cavabını almadan həmin marşın melodiyaşının bir parçasını notla oxumaq təklif olunur. Bundan sonra şagirdlər hər xanənin ikinci yarısındakı notlarda yuxarıdan aşağıya seksta, kvinta interval sıçrayışları olduğunu qeyd edirlər.

18. MUSIQIDƏ REAL VƏ QEYRİ-REAL OBRAZLAR

Mixail Qlinka

«Ruslan və Lyudmila» film-operanadan fraqmentlər

1

Dahi rus bəstəkarı Mixail İvanoviç Qlinka rus milli opera sənətinin yaradıcısıdır. O, «İvan Susanin», «Ruslan və Lyudmila» adlı operaların, simfonik orkestr üçün «Kamarinskaya», «Valse-fantaziya», «Araqon xotası» və s. kimi əsərlərin, mahnı və romanaların müəllifidir. Onu rus musiqisinin atası adlandırırlar. Məşhur rus bəstəkarlarından Aleksandr Porfiryeviç Borodin, Modest Petroviç Musorqski, Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov onu özləri üçün müəllim hesab etmişlər. Bəstəkar «Ruslan və Lyudmila» operasını dahi rus şairi Aleksandr Sergeyeviç Puşkinin eyniadlı poeması əsasında yazmışdır. Operada real obrazlarla bərabər, qeyri-real obrazlar da vardır. Əsərin baş qəhrəmanları real obrazlara, Çernomor və cəngəvar Baş obrazı isə qeyri-real obrazlara aiddir.

Əsərin qısa məzmunu belədir: Kiyev knyazı Svetozar öz qızı Lyudmilanı cəsarətli cəngəvar Ruslana arx verir. Birdən göy gürüldəyir, şimşək çaxır, hər yer qarışıqla bürünür. Hər şey bitdikdən sonra yenə səhnə işıqlanır, lakin Lyudmila görünmür. Onu cəngəvar Çernomor oğurlayıb öz məskəsinə aparmışdır. Balaca və uzunsaqallı Çernomor Lyudmilanın xoşuna gəlmək istəyir. O, bahalı geyimlər geyinib öz nikahları ilə birlikdə Lyudmilanın yanına gedir. Bu səhnəni bəstəkar çox qəribə bir musiqi ilə təsvir edir.

Musiqi dinləyək

2

M.İ.Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasından «Çernomorun marşı»

Lakin bu var-dövlət Lyudmilanı sevindirmir və o güləyir ki, Ruslan gəlib onu xilas edəcək. Həqiqətən də, belə olur və Ruslan böyük maneələrdən keçərək Lyudmilanı Çernomorun alından xilas edir.

44

DİFERENSİAL TƏLİM

M.İ.Qlinka və onun yaradıcılığı haqqında öz fikrini söyləyir.

«Çernomorun marşı»ndakı kiçik melodiya parçasını notla oxuyur.

1. Çernomor obrazının şəklini çəkir;
2. «Çernomorun marşı» səslənəndə ayaqla və əl çalmaqla ritm tutur.

M.İ. Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasında iştirak edən real və qeyri-real obrazlarla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur. Eyni zamanda ötən illərdə öyrənilmiş «Ruslan və Lyudmila» operasından «İran qızlarının xoru» notla ifa olunur.

Notla oxuyaq

«Çernomorun marşı»ndan bir parça
Mary tempo

Məlumdur ki, bəstəkar operasında «İran qızlarının xoru» üçün «Qalanın dibində bir quş olaydım» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasından istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək və onun melodiyasını notla oxuyaq

İRAN QIZLARININ XORU

Yeni mahnı öyrəşək

ANA LAYLASI

I
Şüfəti nur verib gözlərimizə,
Kimi dünyəsindir ana laylası.
Ela bil qarışub sözlərimizə,
Dilin synəsindir ana laylası.

Nəqrat:
Ana, ana, ana laylası. (2)

II
Oxuldan «anav»dır əsəl kəlməmiş,
Ay kimi aydındır, göy kimi təmiz.
Müqəddəs gəliriz, ulu nəğməmiş
Ana laylasındır, ana laylası.

Nəqrat:

SUALLAR:

1. M.İ. Qlinkanın «Ruslan və Lyudmila» operasında real və qeyri-real obrazlar hansılardır?
2. «Ruslan və Lyudmila» operasında hansı Azərbaycan xalq mahnısından istifadə olunmuşdur?
3. «Ana laylası» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Ruslan və Lyudmila» əsərindəki qeyri-real obrazların şəklini çək.

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik bəstəkarların yaradıcılığında real obrazlarla bərabər, fantastik hesab olunan qeyri-real obrazlar da öz musiqi həllini tapmışdır.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun şair Rəfiq Zəkanın sözlərinə yazdığı «Ana laylası» mahnısı öyrədilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Ruslan və Lyudmila» operasındakı «İran qızlarının xoru»nun melodiyası hansı xalqa məxsusdur?

a. Rus ☐

b. Ləzgi ☐

c. Azərbaycan ☐

2) «Ana laylası» mahnısının bəstəkarı kimdir?

a. O. Rəcəbov ☐

b. O. Zülfüqarov ☐

c. S. Rüstəmov ☐

19. MÜXTƏLİF DÖVRLƏRDƏ MAHNILARIMIZDA QADIN OBRAZLARI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Xalq mahnıları və mahnı-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Bəstəkar F.Əmirovun «Sevil» operasının II pərdəsində «Sevilin etiraz ariyası» dinlənilir. Bu epizodda Sevil etiraz olaraq öz çadrasını əri Balaxın üzünə atır. Müəllim bu musiqi epizodunun xarakteri ilə əlaqədar belə bir tədqiqat sualı qoya bilər:

– *Uşaqlar, «Sevilin etiraz ariyası»nın xarakteri necədir?*

Məktəblilər müxtəlif cür cavablar verirlər.

Müəllim məşhur Azərbaycan heykəltəraşları F.Əbdürrəhmanov və A.Hüseynovun Bakı şəhərinin mərkəzində qoyulmuş «Azad qadın» heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Bununla əlaqədar dinlənən musiqi ilə heykəlin təsvirindəki obrazlar arasındakı oxşarlıq aydınlaşdırılır.

2

Bundan sonra müəllim Azərbaycanın müxtəlif dövrlərində Koroğlu, Nəbi kimi xalq qəhrəmanlarının həyat yoldaşları, Nigar və Həcər kimi xanım obrazlarından başlayaraq bu gün bütün dünyada tanınmış UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya qədər olan inkişaf dövründə qadınların vəziyyətindən danışır.

19. MÜXTƏLİF DÖVRLƏRDƏ MAHNILARIMIZDA QADIN OBRAZLARI

«Koroğlu» operasından
fragment

«Qaçaq Nəbi» filmindən
fragment

Bütün dövrlərdə Azərbaycan qadını zərif olduğu qədər də qətiyyətli, sudaqatlı, bacarıqlı və sməksevər olub. Azərbaycan qadını laylaqla nəillərin qanına, canına cəsərdə, vətənpərvərlik, səmimiyyət hopdurub. İgid oğullar böyüdüb, onlarla çiyn-çiynə döyüşə, yaşaya və müharibə apara biləcək qızlar tərbiyə edib. Azərbaycanın bütün səhərlərdə əldə etdiyi uğurlarda onun da öz payı olub. Yurdumuzun parlı tarixini vərəqləyək, hər səhifəsində qarşımıza bir təkrarən qadın surəti canlanır: adına mühtəşəm türbə ucaldılan Məminə xatun, Səra Xatun, Tutubiko, Xan qızı Nətovən, xalq dastanlarının əfsanəvi qəhrəmanı Koroğlunun Nigarı, Qaçaq Nəbinin Həcəri və digərləri.

1953-cü ildə Fikrət Əmirov Cəfər Cəbbərlinin eyniadlı pyesi əsasında «Sevil» operasını yazdı. Bu, bir qadının yeni həyat uğrunda mübarizəsini əks etdirən ilk lirik-pəsxoloji opera oldu. Ələ həmin il əsər Mirzə Fətəli Axundov adına Opera və Bəlet Teatrında tamaşaya qoyuldu. 1970-ci ildə bu əsər Cəfər Cəbbərlisi adına Azərbaycan Dövlət Kinostudiyasında ekranlaşdırıldı.

Musiqi dinləyək

«Sevil» operasının II pərdəsində
«Sevilin etiraz ariyası»

Sevilin bu ariyasını inqilabi hərəkata bir növ çağırış adlandırmaq olar. Sevil öz çadrasını əri Balaxın üstünə ataraq inqilabçılara qoşulur. Qıd etdiyi azadlıq natiqəsində Azərbaycan qadını iqtisadiyyatda, səhiyyədə, pedaqogikada, incoonistda çox böyük uğurlar qazandı. Şair, bəstəkar və rəssamlarımız smək qəhrəmanlarımızın, məşhur qadın alimlərin, hakimlərin, siyasetçilərin obrazlarını öz əsərlərində yaratmağa başladılar.

46

Bundan sonra isə «Qaçaq Nəbi» Azərbaycan xalq mahnısı yada salınaraq məktəblilər tərəfindən ifa olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar dinlənilmiş və ifa olunmuş musiqi nümunələri haqqında sərbəst fikir söyləyir. Dinlədiyi və oxuduğu musiqi nümunələrindən bir parça oxuyur.

1. Mövzu ilə əlaqədar şəkil çəkir;
2. Musiqi nümunələrinə ritm tutur.

Müəllimin köməyi ilə şagirdlər mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsində iştirak edirlər.

Mahnı yada salmaq və oxuymaq

QAÇAQ NƏBİ

«Qaçaq Nebi» Azərbaycan xalq mahnısından Qaçaq Nebinin həyatı yoldaşı və silahdaşı Həcər xanıma həsr olunmuş böndi melodiyası ilə birlikdə oxuyaq.

XX əsrin əvvəllərində qadınların ataraq öz azadlığı və iştirakçılığı uğrunda mübarizə aparan Azərbaycan qadınlarının səsi, artıq XX əsrin sonu — XXI əsrin əvvəllərində UNESCO və ESISSCO-nun ali tribunallarından gəlir. O, bu gün cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynayır. Məhz UNESCO və ESISSCO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycanın birinci xanımı və Birinci vitəe-prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə bu gün mülki qadınların cəmiyyətdə rolunu müəyyən-ləşdirmək olar.

Mehriban Əliyeva

Yeni mahnı öyrənmək

AZƏRBAYCAN ULDUZU

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Əjdər Ağayevindir.

I
Sən elinin mard qızı,
Zəkəli övladın.
Azərbaycan ulduzu —
Şərəfin, adın.

Nəqərat:
Adın kimi özün də,
Mehriban, mehriban.
Sevirəm uşaqları,
Dilində daim can, can.

II
Sevir səni xalqımız,
Ellər səni can deyir.
Yaşa, var ol, qur-yarat,
Bizim Mehriban, — deyir.

Nəqərat:
Tikdirdiyin hər məktəb,
Müdrəklik əməlidir.
Sağlığında qurduğun,
Öbədi heykəlidir.

SUALLAR:

1. «Sevil» operasının müəllifləri kimdir?
2. «Sevil» operasında qadın azadlığı uğrunda mübarizə aparan kimdir?
3. «Azərbaycan ulduzu» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Qəhrəmanlar anası» mövzusunda şifahi təqdimat et.

47

Belə nəticəyə gəlinir ki, çox qədim zamanlardan xalqımız qadınlarına incəsənət əsərləri həsr etmişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Oqtay Rəcəbovun şair Əjdər Ağayevin sözlərinə yazdığı «Azərbaycan ulduzu» mahnısı əvvəlcə frazalarla, sonradan bütövlükdə öyrədilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Sevil» operasını kim yazmışdır?

- a. C.Cahangirov ☐ b. Q.Qarayev ☐ c. F.Əmirov ☐

2) «Azərbaycan ulduzu» mahnısının xarakteri necədir?

- a. Qəmli ☐ b. Oynaq ☐ c. Təntənəli ☐

20. NOVRUZ BAYRAMI VƏ MUSIQI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin nadir incilərindən olan Novruz bayramına həsr olunmuş musiqi nümunələri arasında oxşarlığı izah edir; 2. Novruza həsr olunmuş mahnıların xarakterinə uyğun rəqəş hərəkətlər edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Müəllim Novruz bayramı və onun yaranması, uzun minilliklər boyu inkişafı, Novruz bayramının əsas əlamətləri haqqında qısa məlumat verir.

Bundan sonra bəstəkar Oqtay Kazımının şair Ramiz Heydərin sözlərinə yazdığı «Bayram olsun» mahnısını səsləndirilir. Mahnı səslənən müddətdə şagirdlər əl və bədən hərəkətləri ilə mahnının xarakterini təsvir etməyə çalışırlar.

Tədqiqat sualı kimi *«Uşaqlar, bu mahnının xarakteri necədir və mahnının sözlərində Novruzla əlaqədar hansı əlamətlər vardır?»* – verilə bilər. Şagirdlər mahnının şən xarakteri və Novruz şirniyyatları haqqında öz cavablarını verirlər.

2

Şagirdlər üç qrupa bölünür və onlara Mehriban Əhmədovanın «Bayram mahnısı»nın xüsusiyyətləri yazılmış iş vərəqləri paylanılır. I qrup mahnının bayram mövzusunda olması ilə, II qrup mahnının melodiyaşının asan yadda qalması ilə, III qrup isə mahnının xarakterinin şən-oynaq olması ilə əlaqədar öz fikirlərini söyləyərək mahnının hansı janra aid olduğunu müəyyənləşdirirlər.

20. NOVRUZ BAYRAMI VƏ MUSIQI

Novruz xalqımızın çox sevimli milli bayramıdır. Bəzi qədim inanclarla görə kainat dörd ünsürdən — su, od, torpaq və küləkdən yaranıb. Xalqımız bu ünsürlərin hər birini simvolizə edən dörd Novruz öncəsi çərşənbəni böyük sevinclə qarşılayır.

Birinci su çərşənbəsidir — Günəşin hərərətindən buzlar əririr, çaylara tökülür, Torpaq isinməyə başlayır. Qızlar bulaq başına çıxır, gətirdikləri sudan həyat-bacaya çiləyirlər.

İkinci od çərşənbəsidir — bahara doğru torpaq indikdə bar vermək, məhsul bitirmək üçün hazırlanır. Tonqallar qalanır, alov torpağı isidir.

Üçüncü yel çərşənbəsidir — yel səb oyanmış torpağı oxşayır, yazda həsrət budaqlarda tumurcuqlar yumrulur.

Dördüncü torpaq çərşənbəsidir — su ilə islanmış, günəşlə islanmış, küləklə canlanmış torpaq əkinə hazırdır. İlk yaz əkinə torpaq çərşənbəni günü başlanır.

Bu çərşənbələrdən sonra el Novruzı qarşılayır. Hər yanda bayram şənlikləri keçirilir, xanqalar bəzədilir. Bayram gecəsi hər bir evdə plov dəmə qoyulur. Bütün Novruz hazırlıqları bəstəkar Oqtay Kazımının «Bayram olsun» mahnısında öz əksini tapır.

Musiqi dinləyək

Bayram olsun

*Musiqisi Oqtay Kazımının,
sözləri Ramiz Heydərinindir.*

«Bayram olsun» mahnısı 6/8 metrik ölçüyə malik olub, xarakter-co oynaq, şəndir. «Bayatı-Şiraz» Azərbaycan klassik muğamı intonasionalarında səslənən bu mahnı, həm də rəqə xarakterli olduğu üçün onun təranələri altında rəqə edilir. Ona görə «Bayram olsun» mahnısını mahnı-rəqə adlandımaq olar.

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının xarakteri, xanə ölçüsü, janrı haqda fikir söyləyir.

Mahnının melodiyaşından bir parça ifa edir.

1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Novruzla əlaqədar şəkil çəkir.

Bundan sonra Mehriban Əhmədovanın «Bayram mahnısı»ndan bir parça notla ifa edilir. Dinlənilmiş və notla ifa olunmuş hər iki mahnı arasında ritmik, melodik xanə ölçüləri haqqında oxşar cəhətlər müəyyənləşdirilir, bu barədə fikir mübadiləsi edilir, həm də müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

Mehriban Əhmədova. «Bayram mahnısı»ndan bir parça

Allegretto

Sözələri Fikrət Qocanınındır.

Yeni mahnı öyrənək

NOVRUZ GƏLIB

Musiqisi Cavanşir Quliyevin,
sözələri Ramiz Rövşeninindir.

I
Novruz gəlib, yaz gəlib,
Bir alında saz gəlib,
Bir alında xonçası,
Açıb gülün qönçəsi.

Nəqərat:
Bulbülə avaz gəlib, (2)
Novruz gəlib, yaz gəlib. (2)

III
Novruza bax, yazı bax,
O ariyan buza bax.
Səllər axır qırhagır,
Çöllər olub yamyagıl.

Nəqərat:
Ot bitir, yenilik bitir, (2)
Keçəl bağa tük bitir. (2)

SUALLAR:

1. «Bayram olsun» mahnısı haqqında nə bilərsiniz?
2. Xalqımız Novruz çarşənbələrini necə bayram edir?
3. «Novruz gəlib» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Novruz və el adətləri» mövzusunda qıfahı təqdimat hazırla.

49

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz xalqımızın milli bayramıdır və o, mahnılarda, musiqi əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Cavanşir Quliyevin şair Ramiz Rövşenin sözlərinə yazdığı «Novruz gəlib» mahnısı əvvəlcə frazalarla, sonradan bütövlükdə şagirdlərə öyrədilir.

Mahnı müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) Novruz bayramına həsr olunmuş mahnıların xarakteri necədir?

- a. Qəmli ☐ b. Təntənəli ☐ c. Rəqsvarı ☐

2) C.Quliyevin «Novruz gəlib» mahnısı hansı rəqsə yaxındır?

- a. Yallı ☐ b. Cəngi ☐

21. «ŞÜŞTƏR» MUĞAMI

MƏQSƏD: 1. «Şüştər» muğamı haqqında biliklərini nümayiş etdirir;
2. «Şüştər» muğamına əsaslanan bəstəkar musiqisi haqqında fikir söyləyir;
3. «Şüştər» muğamına əsaslanan zərbi-muğamları fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Kamança musiqi alətinin ifasında «Şüştər» muğamından «Mayeyi-Şüştər» səsləndirilir. Dinlənən muğam parçasından kiçik bir hissə notla ifa olunur. Daha sonra «Şüştər» muğam parçasına oxşar olan bəstəkar F.Əmirovun «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin ariyası» dinlənir.

2

Müəllim şagirdlərə aşağıdakı tədqiqat sualı ilə müraciət edə bilər:

– Uşaqlar, «Şüştər» muğamından dinlədiyiniz «Mayeyi-Şüştər» melodiyanız və «Sevilin ariyası» arasında oxşarlıq varmı?

Məktəblilər müxtəlif cavablar verirlər:

– Muğamdakı ilk musiqi frazaları «Sevilin ariyası»ndakı ilk frazalara oxşayır.

– Bəstəkar F.Əmirov əsərində «Şüştər» muğamından istifadə etmişdir.

Beləliklə, aydın olur ki, bəstəkarlarımız da öz yaradıcılıqlarında xalq musiqimizə, xüsusən də muğamlarımıza istinad edirlər.

«Şüştər» əsas Azərbaycan muğam dəsgahlarına aiddir. «Şüştər» bir muğam növü olmaqla, eyni zamanda dünya, hətta mənasını verir. Üzeyir Hacıbəyli «Şüştər» haqqında yazır: «Bədi-ruhi təsir cəhətdən bu muğam dinləyicidə dərin kədər hissi oyadır». Bu muğamda xalqımızın keçməkləri dolu həyatı bir anlığa göz önünə gəlir. Onu da əlavə edək ki, «Şüştər»i dinlədikdə insan xeyal dalır, düşünür. Bu muğamın bəstə bəlmələri insanda ruh yüksəkliyi də yaradır.

«Şüştər» muğam-lad kimi də Azərbaycanda təpəkkil tapmış, yeddi əsas muğam-laddən biridir. Bir çox xalq mahnı və rəqləri, həmçinin təsəvvüf və rənglər, eləcə də «Oyqarı», «Həydər» kimi zərbi-muğamlar məhz «Şüştər» ladına əsaslanır. Hazırda xanəndələr və sazəndələr tərəfindən ifa olunan «Şüştər» daha da cəlallənmiş və müstəqil muğam dəsgahına çevrilmişdir.

«Şüştər»in ifası bəndən deyil, əsərin orta diapazonundan başlayır və sonra birbaşa xıla keçir. «Şüştər»in ən gözəl ifaçısı mərhum muğam ustası Seyid Şuşinski olub.

Arif Babayev, Cənab Əkbərov, Alim Qasimov kimi xanəndələrimiz bu muğamı özünəməxsus temperament və incəliklə oxuyurlar. «Şüştər» muğamının instrumental şəkildə konsert ifası da dəb halını almışdır. Bu muğamın kamança və balaban musiqi alətlərində ifası daha geniş yayılmışdır. Bu musiqi alətlərində «Şüştər» olduqca tərəvətli, yumşaq səslənir, qəlbləri rıqqətə gətirir.

«Şüştər» muğamının əsas arasını notla oxuyaq

Musiqi dinləyək

«Şüştər» muğamından «Mayeyi-Şüştər»

Kamançada ifa edir Xalq artisti Şəfiqə Eyvazova

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğam və F.Əmirovun yaradıcılığında onun yeri haqqında fikir söyləyir.

«Şüştər» muğamından melodik frazaları notla oxuyur.

Tanıdığı muğamların adlarını söyləyir.

«Şüştər» muğamından bir parça dinləndikdən sonra bu oxşarlıq ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bunu da bilin

Bəstəkarlarımız çox zaman xalq musiqi nümunələrində, o cümlədən muğamlarımızdan öz əsərlərində istifadə edirlər. Məsələn, böyük Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Fikrət Əmirov özünün «Sevil» operasında II pərdədəki «Sevilin ariyasında» mahnı «Şüştər» muğamından istifadə edib.

Notla oxuyaq

«Sevilin ariyası»ndan bir parça
Ariyanın ilk fraslalarının not yazısına diqqət yetirək və onu notla oxuyub «Şüştər» muğamı ilə müqayisə edək.

Andante sostenuto

Hər iki melodiyın intonasionaları bir-birini təkrar edir.

Yeni mahnı öyrənək

ANA KÜR

I
Təpələrdən, dərələrdən axan Kür,
Dalğa-dalğa bağ qaldırır baxan Kür,
Sinsinə ulduzları taxan Kür.

Nəqarət:
Söhbətin gürün olur,
Suların sərin olur,
Ürəyimə tökülür,
Ana Kür, ana Kür.

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Teymur Elçinindir.

II
Göreləstən qucaqlayan qolumsan,
Qardaş ələ gur işıqlı yolumsan,
Sədaqətə, məhəbbətə dolmuşsan.
Nəqarət:

SUALLAR:

1. «Şüştər» muğamı haqqında nə bilirənsən?
2. Hansı bəstəkar öz operasında «Şüştər» muğamından istifadə edib?
3. «Ana Kür» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Əldə etdiyən muğamlar haqqında qıfahı təqdimat et.

53

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın həm xalq, həm də professional musiqisi bilavasitə muğamlarımıza əsaslanır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Tofiq Quliyevin şair Teymur Elçinin sözlərinə yazdığı «Ana Kür» mahnısı öyrədilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Şüştər» muğamı hansı musiqi alətində daha gözəl səslənir?

- a. Tar ☐ b. Kamança ☐ c. Tütək ☐

2) «Şüştər» muğamının ən mahir ifaçısı kim olmuşdur?

- a. Arif Babayev ☐ b. Cənəli Əkbərov ☐ c. Alim Qasımov ☐

22. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ XOR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir;
2. Azərbaycan muğamlarına dair bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1 N.Əliverdibəyovun müşayiətsiz xor (a kapella) kollektivi üçün yazılmış «Bayatı-Şiraz» əsərindən bir parça səsləndirilir.

Bundan sonra müəllim a kapella haqqında məlumat verir. Dinlənən əsərin müəllifi Nazim Əliverdibəyovun bu əsəri və onun ifa tərzı haqqında məlumat verən müəllim sonradan bəstəkarın adıçəkilən əsərinin orqan musiqi aləti üçün olan variantından da bir parça səsləndirir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi haqqında nə deyə bilərsiniz?*» – verilə bilər.

2 Müəllim sinfi 2 qrupa bölərək Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqlərini şagirdlərə paylayır. I qrupa iki əsərdəki oxşar cəhətləri, II qrupa isə fərqli cəhətləri təyin etmək tapşırığı verir. Tapşırığın nəticəsində məlum olur ki, hər iki dinlənən əsərin melodiyası və ona olan müşayiət eynidir, lakin ifa tərzləri müxtəlifdir.

3 Sonra alman bəstəkarı İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərinin «Tokkata» hissəsindən bir parça səsləndirilir və N.Əliverdibəyovun «Bayatı-Şiraz» (a kapella) əsərindən bir parça notla ifa olunur.

22. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ XOR

Nazim Əliverdibəyov

Azərbaycan klassik muğamları Azərbaycan xalq üçlüyü, xalq çalğı alətləri ansamblının müşayiəti ilə xanəndə tərəfindən ifa olunmaqla bərabər, həm də solo instrumental şəkildə (ayrı-ayrı Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında) ifa olunur.

Bunlardan əlavə, muğamlarımızın xor kollektivi (a kapella) tərəfindən ifa variantları da mövcuddur. Bu əsərləri respublikamızda ilk dəfə yaradan istedadlı bəstəkar Nazim Əliverdibəyov («Bayatı-Şiraz») və bəstəkar Qıyay Rəcəbov («Səğab») olmuşlar. Nazim Əliverdibəyov, eyni zamanda «Bayatı-Şiraz» muğamının orqan aləti üçün də işləmişdir.

A kapella

Orqan

Musiqi dinləyək

«Bayatı-Şiraz» (a kapella üçün)
«Bayatı-Şiraz» (orqan aləti üçün)

Bunu da bilin

Dahi alman bəstəkarı İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərində Azərbaycan klassik muğamı olan «Bayatı-Şiraz»ın intonasionaları duyulur.

Musiqi dinləyək

«Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərindən bir parça

54

DİFERENSİAL TƏLİM

N.Əliverdibəyovun və İ.S.Baxın təqdim olunmuş əsərləri haqqında fikir mübadiləsi edir. Təqdim olunmuş əsərlərdən musiqi frazalarını notla oxuyur.

1. Əsərlərdəki ritmik parçalara əl çalmaqla ritm tutur;
2. Bəstəkarların adlarını söyləyir.

Dinlənilmiş musiqi əsərlərinin «Bayatı-Şiraz» muğamı ilə olan əlaqələri haqqında fikir mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuğa

Nazim Əliverdiyev.

«Bayatı-Şiraz» (a kapella) əsərindən melodiya

Bunu da bilin

Azərbaycan vokal musiqisi, ümumiyyətlə, vokal musiqisi təhsili olmaqla bərabər, həm də iki, daha çox sədi qablında ifa oluna bilər. Səslər əs əlamətlərinə görə müxtəlif olar. Uşaq xorunda yüksək zil səslər dişant, qadın xorunda soprano, kişi xorunda isə tenor adlanır. Aşağı bəm səslər uşaq və qadın xorunda alt, kişi xorunda isə bariton, bəs adlanır. Ögər xor kollektivi müğənnilərdən oxuyarsa, ona «a kapella» deyilir.

Yeni mahnı öyrənsək

BAHAR NƏĞMƏSİ

Musiqisi və sözləri Üzeyir Hacıbəylinindir.

I
Qanad çal çəmənlərdə, süz, bahar!
Ellərə gəl, incilər düz, bahar!
Bülbül öpüb gülləri, dost desin,
Gül qızartın bəsudən üz, bahar.

II
Göz, dolan gülləstəni yel kimi,
Danağdır könülləri tel kimi.
Sevinə ver, sevinc gətir hər elə,
Sevinsin aləm bu göz el kimi.

SUALLAR:

1. Muğam əsərində yazılmış ilk xor əsərləri hansı bəstəkarlara məxsusdur?
2. İ.S.Baxın hansı əsərində «Bayatı-Şiraz» muğamından istifadə etmişdir?

TAPŞIRIQ: Bahar fəslinə aid eşitdiyiniz mahnıların və müəlliflərinin adlarını yadıma sal.

55

Nəticə olaraq məktəblilər belə bir fikrə gəlirlər ki, Azərbaycan bəstəkarları da «Bayatı-Şiraz» muğamından xor üçün olan əsərlərində istifadə etmişlər.

4 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqisi və sözləri Üzeyir Hacıbəyliyə məxsus olan «Bahar gəlir» mahnısı öyrədilir. Onun xarakteri, xanə ölçüsü, tonallığı müəyyənləşdirilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) N.Əliverdiyevün «Bayatı-Şiraz» a kapella əsərinin xarakteri necədir?

a. Şən ☐

b. Lirik ☐

c. Qəmli ☐

2) İ.S.Baxın «Orqan üçün re minor Tokkata və Fuqa» əsərində hansı Azərbaycan klassik muğamından istifadə olunmuşdur?

a. «Segah» ☐

b. «Çahargah» ☐

c. «Bayatı-Şiraz» ☐

23. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ SİMFONİK ORKESTR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında bilikləri izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün müəllimlərə Venn diaqramı, beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Müəllim dünya musiqi mədəniyyəti tarixində simfonik muğam janrının böyük bəstəkar F.Əmirova məxsus olması haqda məlumat verir. «Kürd-ovşarı» və «Şur» simfonik muğamlarını bəstəkar F.Əmirov yaratdıqdan sonra Niyazi, S.Ələsgərov kimi Azərbaycan bəstəkarları da «Rast» və «Bayatı-Şiraz» kimi simfonik muğamlarını yaradır. Bu haqda məlumat verildikdən sonra şagirdlər «Kürd-ovşarı» simfonik muğamının «Ovşarı» şöbəsini dinləyirlər, daha sonra isə həmin şöbənin melodiyasından bir parçasını notla oxuyurlar. Sonra «Ovşarı» şöbəsi tar musiqi alətinin ifasında səslənir.

Tədqiqat sualı kimi *«Dinlədiyiniz «Ovşarı» şöbəsinin 2 cür ifası arasında oxşar və fərqli cəhətlər varmı?»*—verilə bilər.

2

Tədqiqatın aparılması üçün sinfi iki qrupa bölməklə Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır. I qrupa dinlənən musiqi nümunələrində oxşar, II qrupa isə fərqli cəhətləri Venn diaqramında yazmaq tapşırılır və cavablar aydınlaşdırılır, həm də lövhədəki cavablarla müqayisə olunur.

23. AZƏRBAYCAN MUĞAMLARI VƏ SİMFONİK ORKESTR

Fikret Əmirov

Niyazi

Səliman Ələsgərov

Azərbaycan klassik muğamlarının bir qismi simfonik orkestrin ifasında da səslənir ki, buna simfonik muğamlar deyilir. Simfonik muğam janrının ilk yaradıcısı böyük Azərbaycan bəstəkarı Fikret Əmirov olmuşdur. Böyük bəstəkar 1948-ci ildə «Kürd-ovşarı» və «Şur» simfonik muğamlarına gör «Dövlət mükafatı»-na layiq görülmüşdür. Onun ardınca böyük dirijor və bəstəkar, maestro Niyazi

1

2

Simfonik orkestr

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Simfonik muğam haqqında öz fikrini söyləyir.

Simfonik muğamdan melodiyanı notla oxuyur.

1. Muğam melodiyasının ritmini tutur;

2. Simfonik muğam yazan bəstəkarların adlarını söyləyir.

«Şur» simfonik muğamının girişindən bir melodiya parçası ikisəsli şəkildə notla ifa olunur və xanə ölçüsünə uyğun dirijorluq edilir.

Dinlənən və notla ifa olunan musiqi nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

«Rast», ondan bir qədər sonra isə Xalq artisti, bəstəkar Süleyman Ələsgərov «Beyət-Şiraz» simfonik muğamlarını araya-araşya gətirirlər. XX əsrin sonları, XXI əsrin əvvəllərində bəstəkar Tofiq Bəki-xanovun «Nəva», «Hüməyün», «Dugah», Vəlif Adıgözelovun «Şe-gah» simfonik muğamları da işıq üzü gördü.

Məhz bu əsərlərlə adanmış bəstəkarlarımız Şərqlə Qərb musiqisi arasında körpü saldılar. Doğrudan da, Şərqi musiqisi Qərb simfonik orkestrinin ifasında çox əsaslıq səslənir. Məhz bu baxımdan bu simfonik muğamlar çoxlu sayda Avropa ölkələrində və ABŞ-də dəfələrlə səslənərək dinləyiciləri heyran etdi.

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. «Kürd-ovşarı» simfonik muğamından bir parça

Notla oxuyaq

«Kürdü» şöbəsinin melodiyası

«Şur» simfonik muğamının girişindən bir parça

«Şur» simfonik muğamında Azərbaycanın zəngin təbiəti musiqi dili və səsli şəkildə təsvir olunur.

57

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları dünya musiqi mədəniyyətinə simfonik muğam adlanan yeni musiqi janrı hədiyyə etmişdir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Musa Mirzəyevin şair Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı «Şənlik mahnısı» öyrədilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı tonallıq təyin edilərək, onun səs sırası ifa edilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) Simfonik muğam janrı hansı ölkəyə məxsusdur?

- a. Rusiya ☐ b. Türkiyə ☐ c. Azərbaycan ☐

2) «Şur» və «Kürd-ovşarı» simfonik muğamlarını kim yaratmışdır?

- a. Niyazi ☐ b. S.Ələsgərov ☐ c. F.Əmirov ☐

24. MUĞAMLAR VƏ MİLLİ AZƏRBAYCAN OPERASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xaraktercə eyni olan əsərlərini fərqləndirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şəxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə məsləhət görülür.

1

Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasının I pərdəsindən Qeyslə atasının muğam ilə ifalarından bir parça dinlənir.

Bundan sonra müəllim şəxələndirmə üsulu ilə yaradılmış plakatlarda Ü.Hacıbəylinin muğam operalarının adları olan sxemlə və muğam operası yaratmış digər Azərbaycan bəstəkarları haqqdakı sxemlə məktəbliləri tanış edir.

Tədqiqat sualı kimi «**İlk muğam operasını kim yaratmışdır?**» – verilə bilər. Bu suala şəxələndirmə sxeminin köməyi ilə cavab tapıla bilər.

24. MUĞAMLAR VƏ MİLLİ AZƏRBAYCAN OPERASI

1
2

Azərbaycan professional musiqi mədəniyyəti tarixinə qızıl hərf-
lərlə yazılmış bir gün var — 25 yanvar 1908-ci il. Məhz bu gündə dahi
bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin Məhəmməd Füzulinin poeması
əsasında yazdığı «Leyli və Məcnun» operası Bakıda milyonçu Hacı
Zeynəbəddin Tağıyevin teatrında tamaşaya qoyuldu. Bununla da,
Azərbaycanda və bütün Şərqdə opera sənətinin bünövrəsi qoyuldu. O
gündən bu günədək 100 ildən artıqdır ki, bu opera səhnədədir.
Operanın ilk tamaşasının dirijoru, tanınmış dramaturq və yazıçı
Əbdürrəhim bəy Həqverdiyev, rejissoru Hüseyn Ərəblinski, Məcnun
rolunun ifaçısı aktyor Hüseynqulu Sarabəli, Leyli rolunu oynayan
gənç qayıç oğlu Əbdürrəhim Fərəcov idi. Üzeyir Hacıbəyli özü isə
orkestrdə skripka çalırdı.

59

2

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində şəxələndirmə sxemləri əksini tapmış iş vərəqləri verilir və bu sxemlərə görə 2 qrupa bölünmüş şagirdlər uyğun olaraq bəstəkarın və operanın adını təyin edirlər. Müəllim şagirdlərin cavablarını lövhədə asılmış şəxələndirmə sxemləri ilə müqayisə edir.

Ş.Axundovanın «Gəlin qaya-sı» muğam operasından «Gülba-harın mahnısı» notla ifa olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

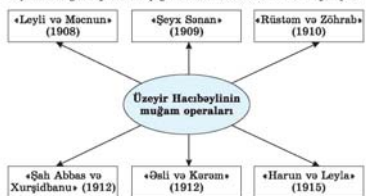
Muğam operaları haqqında sərbəst fikir söyləyir. Notla muğam operasından musiqi frazalarını oxuyur.

1. Muğam operaları yaratmış bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Operada muğamdan istifadə olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Bəstəkar operda muğamlardan geniş istifadə etdiyi üçün operaya muğam operası adı verildi. Operda muğamlarla yanaşı, mürəbbələr, xalq rəqəslərindən də istifadə edilmişdir. Üzeyir Hacıbəyli muğam operaları aşağıdakı sxemdə öz əksini belə tapmışdır.

Musiqi dinləyək

«Leyli və Məcnun» operasının I pərdəsindən Qeyis (Məcnunla) atasının muğam üstündə ifalarından bir parça

Bunu da bilin

Bu operadan sonra bəstəkar Müslüm Maqomayev özünün «Şah İsmayıl» operasında Üzeyir Hacıbəylinin sənətlərini davam etdirərək muğamlardan istifadə etdi. Zülfüqar Hacıyevin «Açıq Qərib», Şəfiq Axundovun «Gəlin qayın» operalarında da muğamlardan geniş istifadə olmuşdur. O zaman səhnədə qadın aktrissələr olmadığından qadın rollarını kişilər ifa edirdi. «Leyli və Məcnun»un sonrakı tamaşalarında Leyli rolunu Əhməd Ağdaməli oynayırdı.

Hacıbəyli Sərəhli Məcnun rolunda

60

Belə nəticəyə gəlinir ki, opera kimi bir mürəkkəb musiqi janrını dinləyicilərə sevdirmək üçün bəstəkar Ü.Hacıbəyli və digərləri muğamlardan istifadə etmişlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə yazdığı «Vətənimdən» mahnısı əvvəlcə misralarla, sonradan bütövlükdə öyrədilir. Şagirdlər mahnının xarakteri, xanə ölçüsü və yazıldığı tonallıqla əlaqədar öz fikirlərini söyləyirlər.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) İlk operanı Azərbaycanda kim yaratmışdır?

- a. M.Maqomayev ☐ b. C.Hacıbəyov ☐ c. Ü.Hacıbəyli ☐

2) İlk opera yaradan qadın bəstəkarı kimdir?

- a. A.Rzayeva ☐ b. Ş.Axundova ☐ c. R.Qasıмова ☐

25. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Azərbaycan bəstəkarlarının xalq mahnı və rəqslərinin fortepiano üçün işləmələrinə münasibət bildirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Xalq çalğı alətlərindən birinin ifasında «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Bundan sonra Ə.Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletindən «Tərəkəmə» rəqsi səsləndirilir və baletdən həmin səhnəyə şagirdlər eyni zamanda tamaşa edirlər.

Tədqiqat sualı kimi «*Uşaqlar, dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi ilə əlaqədar nə deyə bilərsiniz?*» – verilə bilər.

25. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ VƏ BALET

XVIII əsrin əvvəllərində İtaliya, Fransa və s. kimi ölkələrdə sarıstə janra çevrilən balet latın-cadan ballo, yəni rəqə edirmə sözündən götürülən sahna əsəridir. Musiqinin balet janrında çox böyük rolu vardır. Belə ki, baletdə musiqi rəqə və pantomiməni müqayisə etməklə bərabər, eyni zamanda əsərin dramatik məzmununu özündə əks etdirir. Azərbaycan baletinin yaradma tarixi Xalq artisti, bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin adı ilə bağlıdır. 1940-cı ildə «Qız qalası» adlı baletin Bakıda tamaşaya qoyulması ilə o, Azərbaycanda bu janrın bünövrəsini qoydu. «Qız qalası» baletində bəstəkar xalq mahnılarından, muğam təsniflərindən, həm də Azərbaycan xalq rəqlərindən geniş istifadə etmişdir. Məsələn, mahnı-rəqə janrında olan «Ay bəri bax», sırf Azərbaycan xalq rəqi olan «Şalaxo», «Tərəkəmə», «Kikicən» kimi musiqi nümunələri simfonik orkestrin ifasında «Qız qalası» baletinə xüsusi gözəllik verir.

Bəstəkarın Məmməd Səid Ordubadının librettosu əsasında yazdığı «Nizami», özünün librettosu əsasında «Söyüdər ağlax» operaları, Nəsiminin qəzəlləri əsasında «Xoroqrafik freskalar» və s. əsərləri dinləyicilərin böyük rəğbətini qazanmışdır.

1

2

«Qız qalası» baletində istifadə olunan Azərbaycan xalq musiqiləri

- «Ay bəri bax» Azərbaycan xalq mahnısı
- «Şalaxo» Azərbaycan xalq rəqi
- «Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqi
- «Kikicən» Azərbaycan xalq rəqi

Musiqi dinləyək

«Tərəkəmə» Azərbaycan xalq rəqindən bir parça

Allegretto

62

2

Müəllim Venn diaqramı çəkilməmiş iş vərəqlərini sinfi iki qrupa bölməklə paylayır.

I qrupa bu musiqi nümunələri arasındakı oxşarlığı, II qrupa isə fərqli cəhətləri araşdırmaq tapşırılır.

Müəllimin köməyi ilə melodiyanın oxşar olması və ifa tərzinin müxtəlifliyi aydınlaşdırılır.

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan xalq rəqlərinin balet janrında istifadəsinə dair fikir söyləyir.

Dinlədiyi rəqsin melodiyasını oxuyur.

1. Dinlədiyi rəqlərin ritmini əl çalmaqla tutur;
2. Rəqlərin adlarını söyləyir.

«Qız qalası» baletindən «Şalaxo» rəqsindən bir parçanı dinlədikdən sonra mövzu ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil edilir.

Hər iki musiqinin melodiyası eyni olsa da, ifa tərzləri müxtəlifdir. Əgər təbii bir musiqi slatinin ifasında «Türəkoma» və «Şalaxo» rəqsləri, sadəcə, bir və ya bir neçə rəqsaşın rəqsini müşayiət edərsə, simfonik orkestrin ifasında səslənən bu rəqsə xüsusi tərəvət, incəlik, dolğun səslənmə duyulur.

Bunu da bilin

Balet janrında XX əsrin ortalarında yaranmış Qara Qarayevin «Yeddü gözəl» və «İldırım yolları», Fikrət Əmirovun «1001 gecə», Ərif Məlikovun «Məhəbbət əfəssəsi» əsərləri dünya balet sənətinin qızıl fonduna daxil edilmişdir.

Musiqi dinləyərkən

«Qız qalası» baletində istifadə edilmiş «Şalaxo» rəqsindən bir parça

Yeni mahnı öyrənsək

ŞƏHƏRİMİZ

Musiqisi Səid Rüstəmovun, sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

I
Yer üzündə şəhər olmas,
Bizim gözəl şəhər kimi.
Gecələri işıqlıdı,
Al günəşli səhər kimi.

Nəqərat:
Bəki, canım Bəki,
Fəxrım, qanım Bəki!
Döyünən üzeyim,
Canım Bəki, qanım Bəki!

Mahnı sol minor tonallığında, 6/8 xanə ölçüsündədir. Rəqs xarakterlidir. Şən və oynaq olduğu üçün onu mahnı-rəqs janrına aid etmək olar. Mahnı klassik Azərbaycan muğamı olan «Bayatı-Şiraz» intonasionaları üzərində səslənir.

SUALLAR:

1. Balet janrı haqqında nə deyə bilərsiniz?
2. «Qız qalası» baletini haqqında nə bilərsiniz?
3. «Şəhərimiz» mahnısının xarakteri necədir?

TAPŞIRIQ: Doğma şəhərimiz Bakıya həsr olunmuş mahnılar haqqında qıfahı təqdimat et.

63

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, balet kimi ciddi və mürəkkəb janra dinləyicilərin marağını artırmaq üçün bəstəkarlar hamıya məlum olan xalq rəqslərindən istifadə etmişlər.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Səid Rüstəmovun şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı «Şəhərimiz» mahnısını öyrədilir. Onun xanə ölçüsü, yazıldığı tonallıq təyin edilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) Azərbaycanda ilk balet janrını yaradan bəstəkar kimdir?

a. Q. Qarayev ☐

b. A. Məlikov ☐

c. Ə. Bədəlbəyli ☐

2) «Şəhərimiz» mahnısının xarakteri necədir?

a. Qəmli ☐

b. Şən, oynaq ☐

c. Kədərli ☐

26. AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI VƏ OPERETTA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Xalq mahnıları və mahnı-rəqs işləmələrinin poeziya ilə əlaqəsini izah edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində bilik həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Ü.Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» (Məşədi İbad) musiqili komediyasından Məşədi İbad və Gülnazla Sənəmin triosu dinlənilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Düvəlkə dərslərində bu operettada hansı Azərbaycan xalq rəqslərindən istifadə olunduğunu yada salın və rəqslərin adlarını söyləyin*» – verilə bilər.

Müəllim vokal trio barəsində məlumat verir. Bundan sonra «Hüsni bağında» adlı Cənubi Azərbaycanda geniş yayılmış xalq mahnısı notla və sözləri ilə ifa olunur. Şagirdlərin diqqətinə çatdırılır ki, bu əsərdəki «Hamamın içində» adlı mahnı da Cənubi Azərbaycan aşığılarının yaradıcılığına məxsusdur və dahi Ü.Hacıbəyli onun melodiyasından yaratdığı operettada istifadə etmişdir.

Bunun üçün müəllim «O olmasın, bu olsun» operettasından «Məşədi İbadın mahnısı»nı və «Məşədi İbadla Rüstəm bəyin dueti»ni səsləndirir. Şagirdlərə iki musiqi parçası arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri yazmaq tapşırılır. Cavablar hazır olduqdan sonra müəllimin lövhədə yazdığı cavabla müqayisə edilir.

26. AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI VƏ OPERETTA

Operetta komediya məzmunlu, simfonik orkestrin müşayiəti ilə musiqili-rəqs səhnələrindən və danışq epizodlarından ibarət səhnə əsəridir. XIX əsrin ortalarında Fransada yaranan və sərbost janr kimi məşhurlaşan bu musiqili səhnə əsərləri əvvəlcə bütün Avropaya daha sonra Rusiyaya və Amerika Birləşmiş Ştatlarına yayılır. Azərbaycanda bu janrın yaranması dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin adı ilə bağlıdır. Onun 1913-cü ildə yazdığı «Argın mal alan» operettası bütün dünyada məşhur bir əsərə çevrildi. Bu operetta sonralar bir sıra xarici ölkələrdə tamaşaya qoyularaq dünya şöhrəti qazandı və respublikamızda bu əsər iki dəfə film şəklində çəkildi. Bundan əlavə, bəstəkarın yaratdığı «O olmasın, bu olsun» (Məşədi İbad) və «Gər və ərvad» operetlləri də xalq tərəfindən sevilir.

Buna da bilin

O dövrdə əsrin dinləyicilər tərəfindən tez qəbulunması üçün Üzeyir Hacıbəyli «O olmasın, bu olsun» operettasında xalq mahnılarından və rəqslərindən məharətlə istifadə etmişdir. Məsələn, Məşədi İbadın Gülnaz və qulluqçu Sənəmlə oxuduğu triada «Hüsni bağında» adlı xalq mahnısının həm melodiyasından, həm də sözlərindən istifadə etmişdir. Operettadakı hamam səhnəsində səslənən «Hamamın içində» adlı kişi xoru tərəfindən oxunan mahnının musiqisi də Cənubi Azərbaycan aşıqlarına aiddir.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Folklor musiqisindən professional musiqidə istifadə haqqında fikir söyləyir.

Xalq melodiylarını notla oxuyur.

1. Xalq musiqi nümunələrinin ritmini tutur;
2. Xalq mahnı və rəqslərinin adlarını söyləyir.

Folklor nümunələrindən operetta janrında istifadə ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyək

Məqədi İbad və Gülnazla Sonəmin triso

Bunu da bilin

Trio üç musiqisinin birlikdə ifası deməkdir. Dinlənilən trio – vohal triso adlanır. Bu musiqi nümunəsinin bəndini Məqədi İbad, nəqaratını isə ikissəli himi Gülnazla Sonəm ifa edir.

Notla oxuyaq

HÜSNÜ BAĞINDA
(Azərbaycan xalq mahnısı)

2

Bəstəkar «Məqədi İbad»-ın mahnısı və «Məqədi İbadla Rüstəm bəyin dueti»ndə «Dərçini» və «Uzundərə» Azərbaycan xalq rəqlərindən istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək və «Dərçini» rəqsi ilə müqayisə edək

Məqədi İbadla Rüstəm bəyin dueti

Bunu da bilin

Duet iki musiqisinin birgə ifasıdır. «Məqədi İbadla Rüstəm bəyin dueti» vohal duet adlanır.

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, xalqın yaratdığı folklor musiqisindən professional bəstəkar yaradıcılığında istifadə olunması bu əsərlərin daha maraqlı və cəlbedici olmasına səbəb olur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın şair Cahangir Məmmədovun sözlərinə yazdığı «Gənclik nəğməsi» şagirdlərə öyrədilir. Mahnının xanə ölçüsünə uyğun dirijorluq hərəkətləri həyata keçirilir. Mahnının quruluşu haqqında fikir mübadiləsi aparılır.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «O olmasın, bu olsun» operettasının müəllifi kimdir?

- a. M. Maqomayev ☐ b. S. Ələsgərov ☐ c. Ü. Hacıbəyli ☐

2) «Məşədi İbadın mahnısı»nda hansı rəqsdən istifadə edilmişdir?

- a. İnnabı ☐ b. Uzundərə ☐ c. Dərçini ☐

27. 28 MAY — RESPUBLİKA GÜNÜ VƏ MUSIQI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir; 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Respublika Günü haqqında tarixi məlumatlar verilir. Müəllim Azərbaycanın XX əsrdə iki dəfə müstəqillik əldə etdiyi haqqında məlumatları şagirdlərin diqqətinə çatdırır.

27. 28 MAY — RESPUBLİKA GÜNÜ VƏ MUSIQI

Vətənimizin tarixi günləri və bayramları sırasında çox böyük əhəmiyyət kəsb edən — Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranma günüdür. 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycan Milli Şurası İstiqlal Bəyannaməsi ilə Azərbaycanda Demokratik Respublikanın yaradıldığını bildirdi və respublikanı tanıyan ilk ölkə Türkiyə dövləti oldu. Azərbaycan Demokratik Respublikası müasir Şərqi Azərbaycanın parlamentli respublika, hüquqi və dünyəvi dövlət nümunəsi oldu. Cənubi Qafqazda müstəqillik əldə etmiş zəngin yeraltı və yerdəsti sərvətləri olan bu ölkəni sevməyənlər müstəqilliyimizə qarşı çıxdılar. 1920-ci ilin aprel ayının 28-də Azərbaycan yenidən rus ordusu tərəfindən işğal olundu. 70 il süren əsarətdən sonra 1991-ci ilin oktyabr ayının 18-də Vətənimiz yenidən öz müstəqilliyini qazandı. Hər il mayın 28-də ölkəmizdə Respublika Günü böyük bir təntənə ilə qeyd olunur. Azərbaycan bəstəkarları da Respublika Günü münasibətilə çoxsaylı mahnı, kantata, oratoriya, opera və simfonik əsərlər yazıb. Bu əsərlərdən biri də Xalq artisti, bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun «Şənlən, mənim xalqım» uvertürəsidir.

Musiqi dinləyək

Şənlən, mənim xalqım
Musiqisi Oqtay Zülfüqarovundur.

Oqtay Zülfüqarovun bu əsərini Üzeyir Hacıbəylinin «Korəli» operasının uvertürəsi ilə müqayisə etmək olar. Belə ki, musiqinin xarakteri, milliliyi, dramaturgiyası və quruluşu cəhətdən bu iki əsər bir-birinə çox yaxındır.

67

2

Oqtay Zülfüqarovun «Şənlən, mənim xalqım» uvertürəsi və Ü.Hacıbəylinin «Milli marş» mahnısından bir parça dinlənilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki əsər arasında oxşar və fərqli cəhətlər hansılardır?*» — verilə bilər. Bu əsərlərin adları yazılmış iş vərəqləri şagirdlərə paylanır və sinif iki qrupa bölünür. I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirir və cavablar lövhədə göstərilən düzgün cavablarla müqayisə olunur.

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilən iki musiqi nümunəsi haqqında öz fikrini bildirir.

Dinlənilən musiqi nümunələrindən melodiya oxuyur.

1. Bəstəkarların adlarını söyləyir;
2. Melodiyaya ritm tutur.

«Şənlən, mənim xalqım» uvertürasından bir parça notla ifa edildikdən sonra musiqi nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq

Üzeyir Hacıbəyli. «Milli marş» mahnısından bir parça

Marş tempo

Yeni mahnı öyrənək

BİZ QƏLƏBƏ ÇALMALIYIQ

I

Silahların, oğlum, qızım,
Biz qələbə çalmalıyıq!
Can evinə ədmir arzum,
Bundan həli olmalıyıq,
Biz qələbə çalmalıyıq!

Nəqərat:
Sən Qarabağ mahalının,
Şuşamızın, Xocalımın,
Min İsmətin, min Alımın
Qisasını almalıyıq,
Biz qələbə çalmalıyıq.

II

Dügün bizi bilən tək də,
Əl qalmasını yad etdikdə,
Qaçmaq olmaz, lap olmaq də,
Yurdumuzda qalmalıyıq,
Biz qələbə çalmalıyıq!

Nəqərat:

SUALLAR:

1. «Müstəqillik günü» haqqında nə bilirən?
2. Oqtay Zulfüqarovun, Respublika Günü» həsr olunmuş uvertürasının adı nədir?
3. «Biz qələbə çalmalıyıq» mahnısının müəllifləri kimdir?

68

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları müstəqilliyimizə həsr olunmuş simfonik əsərlər yaratmışlar. Bu əsərlərdə xalqın mübarizəsi musiqi dili, ifadə vasitələri ilə təsvir olunur.

MAHNI OXUYAQ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Qurban Musayevin sözlərinə yazdığı «Biz qələbə çalmalıyıq» mahnısı öyrədilir. Mahnının təntənəli xarakterdə olması, onun xanə ölçüsü, yazıldığı tonallıq müəyyənləşdirilir.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində;
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

Düzgün cavab qarşısında (+) işarəsi qoyun

1) «Şənlən, mənim xalqım» uvertürasının müəllifi kimdir?

- a. Ü.Hacıbəyli ☐ b. O.Zulfüqarov ☐ c. O.Kazımov ☐

2) «Biz qələbə çalmalıyıq» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a. E.Sabitoğlu ☐ b. O.Rəcəbov ☐ c. S.Ələsgərov ☐

SİNİF KONSERTİNƏ HAZIRLIQ

MUSIQI REPERTUARI

F.ƏMİROV. «SEVİL» OPERASINDAN «SEVİLİN ARIYASI»NDAN BİR PARÇA

Andante sostenuto

Ay - rı düş - düm Gün-dü - züm- dən, sən- siz
ağ - lar a- nan, ya- zıq a- nan, ay a - man, Gün- düz oğ- lum,
rit. **A tempo**
gəl. öm- rüm, gü- nüm gəl. Ay- lar öt- dü, il- lər do- lan- di,
Sən- siz od - la - ra yan - dım. Ay - lar öt - dü, il - lər
Poco più mosso
do- lan- di, Sən- siz od- la - ra yan - dım. Gəl, oğ- lum
Gün - düz. ar - zu - la - yır kön- lüm.

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «VALS»DAN BİR PARÇA

Tempo di valse
f *brillante*
sub. Perse.
rit.

P.İ.ÇAYKOVSKI. «6-cı SİMFONİYA»NIN
I HİSSƏSİNİN KÖMƏKÇİ MÖVZUSUNDAN BİR PARÇA

Andante $\text{♩} = 69$
V-ni I, V-o.

«HEYRATI» AZƏRBAYCAN ZƏRBİ-MUĞAMINDAN
BİR PARÇA

Tempo di marcia

F.ŞOPEN. «Mİ MINOR VALSİ»NDAN BİR PARÇA

Vivace

p

cre - scen -

grazioso

f *p*

do *S*

Q.QARAYEV. «FİKİRLİ» FORTEPIANO PYESİ

Andantino

p

Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASINDAN
«NOFƏLİN ARIYASI»NDAN BİR PARÇA

Moderato

Ey xə - tə nə - dir bu
çək - di - yin zəh - mə - ti rənc,
Vi - ra - nə - də za - ye
Vəh - şi nə bi - lir sə - nin mə - qa - min

D.ŞOSTAKOVIÇ. «7-ci SİMFONİYA»NIN
«BASQIN» EPİZODUNDAN BİR PARÇA

Allegro moderato

pp

«MƏNSURİYYƏ». «ÇAHARGAH» MUĞAMININ
SON ŞÖBƏSİNDƏN BİR PARÇA

Ad libitum

The musical score consists of seven staves of music in a key of three sharps (F# major/C# minor). The notation includes various musical elements:

- Staff 1:** Starts with a treble clef and a key signature of three sharps. The first measure is marked with a forte (*f*) dynamic. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with a triplet of sixteenth notes in the final measure.
- Staff 2:** Continues the melody with a triplet of sixteenth notes in the first measure, followed by a series of sixteenth notes. The final measure features a triplet of eighth notes.
- Staff 3:** Begins with a mezzo-piano (*mp*) dynamic, followed by a crescendo leading to a forte (*f*) dynamic. The melody is marked with a slur and includes a triplet of sixteenth notes.
- Staff 4:** Features a double bar line with the number 11 above it, indicating a repeat or a specific measure count. The melody continues with sixteenth notes and a triplet of sixteenth notes in the final measure.
- Staff 5:** Continues the melody with sixteenth notes and a triplet of sixteenth notes in the final measure.
- Staff 6:** Includes a triplet of sixteenth notes in the first measure, followed by a series of sixteenth notes. The final measure features a triplet of eighth notes.
- Staff 7:** Continues the melody with sixteenth notes and a triplet of sixteenth notes in the final measure.

NIYAZININ «RAST» SİMFONİK MUĞAMINDAN İKİ PARÇA

Maestoso e espressivo

p *f*

f *p dolce*

f *rit.* *a tempo* *f* *p*

s *s* *s* *s* *s* *s* *s* *s*

s *s* *s* *s* *s* *s* *s* *s*

I.S.BAX. «ORQAN FUQASI»
«ORQAN ÜÇÜN RE MİNOR TOKKATA VƏ FUQA»
ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Allegro

f

mf

f

F.ŞUBERT. «SERENADA» ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA

Moderato

[pp]

İ.S.BAX. «Mİ MINOR» PRELYÜDÜNDƏN BİR PARÇA

Allegretto un poco espressivo ma semplice (♩ = 63).

p

L.V.BETHOVEN.«SOL MİNOR» MENUETİNDƏN BİR PARÇA

Moderato

Fortepian

(non legato)

(mf)

f

Q.QARAYEV. «İLDIRIMLI YOLLARLA» BALETİNDƏN «QIZLARIN GİTARALARLA RƏQSİ»NDƏN BİR PARÇA

Andantino

p

S.RAXMANİNOV. «2Nº-Lİ KONSERT»İN GİRİŞİ

Moderato $\text{♩} = 66$ rit.

Piano I

pp *poco a poco cresc.*

«OXUMA, GÖZƏL» ROMANSINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Sergey Raxmaninovun,
sözləri Aleksandr Puşkinindir.

Allegretto

pp

rit. *ten.* *f*

Не пои, кра. са. ви. ца, при

ppp *f*

dim. *p* *ten.*

мне ты пе. сен Гру. зи. и пе. чаль. ной: на. по. ми.

«OXUMA, GÖZƏL» ROMANSINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Aleksandr Puşkinindir.

Moderato

The musical score is written for a voice and piano. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat), and the time signature is common time (C). The tempo is marked 'Moderato'. The score consists of six systems, each with a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are in Azerbaijani and Russian. The piano accompaniment features a steady bass line and chords in the right hand.

gö - zəl qız, gəl ye - tər, o - xu -

- ma be-lə Gür-cüs-ta-nın qəm - li nəğ-mə - lə - rin -dən! Ö - tüb

Sən qar - şım-da gəl - dik - cə di - lə, dü - şü - nü -

- rəm baş - qa bir gö - zə - li mən.

mf

**O.RƏCƏBOV. «ÇİNGİZ» SİMFONİYA-REKVIYEM
ƏSƏRİNİN VII HİSSƏSİ. «ÜMUMXALQ HÜZNÜ»NDƏN GİRİŞ**

Senza metrum, ad libitum.

Piano *mf*

**«SEGAH» MUĞAMININ «MANƏNDİ-HİSAR»
ŞÖBƏSİNDƏN BİR PARÇA**

Ad libitum

f

«SEGAH» MUĞAMININ «MANƏNDİ-MÜXALİF»
ŞÖBƏSİNDƏN BİR PARÇA

Ad libitum

The musical score is written on seven staves in G major (one sharp). It features various rhythmic patterns, including sixteenth and thirty-second notes, and rests. Performance markings include 'f' (forte), 'rit.' (ritardando), and 'A tempo'. Fingerings are indicated by numbers 1-5 above notes. Trills are marked with 'tr'. The piece concludes with a fermata on the final note.

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ
«UVERTÜRASI»NDAN EKSPÖZİSİYƏ

Moderato

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ II PƏRDƏSİNDƏN
«KOROĞLUNUN ARIYASI»NIN MELODİYASINDAN BİR PARÇA

Moderato

Ü.HACIBƏYLİ. «KOROĞLU» OPERASININ
II PƏRDƏSİNDƏN «FİNAL XORU»

Andante maestoso

İ.S.BAX. «2NƏ-Lİ SÜİTA»DAN «ZARAFAT» MELODİYASI

Allegretto

MUSA MİRZƏYEVİN «YUMORESKA»
FORTEPIANO PYESİ

Allegretto

«HÜMAYUN» MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Ad libitum

«ŞUR» MUĞAMININ «ZƏMİN XARƏ» GUŞƏSİNDƏN BİR PARÇA

Ad libitum

TOFİQ QULİYEV. «AXŞAM MAHNISI»

Moderato

**N.RİMSKİ-KORSAKOV. «QAR QIZ» OPERASINDAN
«QAR QIZIN ARIYETTASI»NDAN BİR PARÇA**

Moderato

GÖZƏLLİKLƏR MƏSKƏNİ

*Musiqisi T.Bakıxanovun,
sözləri T.Mütəllibovundur.*

Mülayim

**M.İ.QLİNK. «RUSLAN VƏ LYUDMİLA»
OPERASINDAN «ÇERNOMORUN MARŞI»**

Tempo di marcia

**M.İ.QLİNK. «RUSLAN VƏ LYUDMİLA» OPERASINDAN
«İRAN QIZLARININ XORU»NDAN BİR PARÇA**

Andantino.

pp

**F.ƏMİROV. «SEVİL» OPERASININ II PƏRDƏSİNDƏN
«SEVİLİN ETİRAZ ARIYASI»NDAN BİR PARÇA**

Meno mosso *Maestoso (♩ = 80)*

Sevil

f *Da - yan, da-yan!* *Zülm et - din, ye-ter,*

Meno mosso *Maestoso (♩ = 80)*

p *pp* *f* *ff*

c. *çat - dı za - man!*

8. *ff*

Bu ev - də

8. *p sub.*

c.

Allegro non troppo (♩ = 104)

BAYRAM OLSUN

*Musiqisi Oqtay Kazımının,
sözləri Ramiz Heydərindir.*

Allegretto moderato

1. Qoy yı - ğıl - sın e - li - min bay - ra - mı - na,
2. Bu yol - lar - da sə - da - qət, saf mə - həb - bət,

El, o - ba, dost, ta - nış.
Qoy bi - zə yar ol - sun.

Qoy se - vin - sin ə - li - nin zəh - mə - ti - nə,
 Qəh - rə - man - lıq şə - ni - nə nəğ - mə qo - şan,

Nəqərat Zəh-mə - tə min al - qış.
 Qoy ka - man, tar ol - sun.

A - ləm hey - ran o - lub,

Bi - zim bu bü - sa - ta.

Sev - gi, ə - mək o - lub,

Zi - nət bu hə - ya - ta

Qoy var ol - sun ya - ra - dan əl - lər.

Se - vin - sin bəx - ti - yar el - lər.

1.
 lər. Toy ol - sun, bay - ram ol - sun,

2.
 Hə - yat fi - ra - van ol - sun.

BAYRAM MAHNISI

*Musiqisi Mehriban Əhmədovanın,
sözləri Fikrət Qocanıdır.*

Allegretto

Bugünşen bay - ra - mı -dır el - lə - rin, La - lə - lər
bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin. Çöl - lər -dən gül yı - ға - ğım,
dost - la - rım, Ça - la - ğın, oy - na - ya - ğım, dost - la - rım.
Bay - ram - lar çox ya - ra - şır
biz - lə - rə, Bay - ram - da nəğ - mə ya - ğır düz - lə - rə,
A - lı - şan düz - lə - rə bax düz - lə - rə, Oy - na - maq
çox ya - ra - şır qız - la - ra. Bugünşen bay - ra - mı -dır
el - lə - rin, La - lə - lər bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin.
Ən şı - rin nəğ - mə - lə - ri söy - lə - yək, Quş - la - rı
yol - la - rın - dan ey - lə - yək. La - lə - lər
bay - ra - ğı - dir çöl - lə - rin.

«ŞÜŞTƏR» MUĞAMINDAN «BƏRDAŞT»

Ad libitum. Senza misura ♩ ≈ 76

The musical score is written for a single melodic line in treble clef, featuring a key signature of three sharps (F#, C#, G#). The tempo and style are indicated as 'Ad libitum. Senza misura' with a tempo marking of ♩ ≈ 76. The score consists of nine staves of music. The notation includes various rhythmic values, primarily eighth and sixteenth notes, often beamed together. Ornamentation is indicated by 'tr' (trills) and 'mf' (mezzo-forte). Fingerings are marked with numbers 1-5 above the notes. The piece concludes with a final whole note on a G#.

«BAYATI-ŞİRAZ» (A KAPELLA ÜÇÜN)

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovundur.

Moderato ad libitum

S. *mp* A - a, - a, -

A. - - - M -

T. - - - -

B. - - - -

div. *unis.*

«BAYATI-ŞİRAZ» (ORQAN ALƏTİ ÜÇÜN)

Musiqisi Nazim Əliverdibəyovundur.

Moderato ad libitum

Manual *f* I - - - -

Ped. - - - -

9 *3* *3*

**İ.S.BAX. «ORQAN ÜÇÜN RE MİNOR TOKKATA VƏ FUQA»
ƏSƏRİNDƏN BİR PARÇA**

Allegro

The musical score is written for organ in two staves. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is common time (C). The first system begins with a forte (ff) dynamic. The melody in the right hand features rapid sixteenth-note passages and trills. The left hand provides a rhythmic accompaniment with similar sixteenth-note patterns. The second system is marked 'Очень быстро' (Ochen' bystro), indicating a tempo change to 'Very fast'. This section is characterized by dense triplets in both hands, creating a highly rhythmic and technically demanding passage. The third system continues with similar triplet patterns, maintaining the fast tempo.

**F.ƏMİROV. «KÜRD-OVŞARI» SİMFONİK
MUĞAMINDAN BİR PARÇA**

"Ovşarı"

Più mosso

The musical score is written for piano in two staves. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Più mosso'. The right hand features a melodic line with eighth-note patterns and trills. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and eighth-note patterns. The piece concludes with a double bar line.

"Kürdi"

Allegro grazioso

The musical score is written for piano in two staves. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Allegro grazioso'. The right hand features a melodic line with eighth-note patterns and trills. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and eighth-note patterns. The piece concludes with a double bar line.

**Ü.HACIBƏYLİ. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» OPERASININ
I PƏRDƏSİNDƏN QEYSLƏ (MƏCNUNLA) ATASININ MUĞAM
ÜSTÜNDƏ İFALARINDAN BİR PARÇA**

Tempo di valse

Ley - li, Ley - li bu od - lu səs

Məc - nu - nun - dur, Mən ta - nı - yı -

ram o - nu. Mə - ger, Ley - li, bəs bu

gü - nün əl çək - mə - yib - dir - mi

sən - dən, in - di - də? Ley - li,

söy - lə, doğ - ru - sun söy - lə, sən - də - mi

o - na a - şıq - mi - sən? Var - dı - mı

kön - lün - də mə - həb - bət? İs - tər - sən -

mi Məc - nu - nun o - la a - şı -

Leyli

qın? İb - ni Sə - lam, qoy doğ - ru - sun

mən söy - lə - yim, mən Məc - nu - na a - şı - qəm.

**Ə.BƏDƏLBƏYLİ. «QIZ QALASI» BALETİNDƏ İSTİFADƏ
EDİLMİŞ «ŞALAXO» RƏQSİNDƏN BİR PARÇA**

Moderato

**Ü.HACIBƏYLİ. «O OLMASIN, BU OLSUN» OPERETTASINDAN
«MƏŞƏDİ İBAD VƏ GÜLNAZLA SƏNƏMİN TRİOSU»**

Moderato

Məşədi İbad

Hüs - nü ba - ğin - da gə - zə - sən gü - lü sün - bül də - rə - sən.

Sən

Sən ki - mi bir gö - zə - li ba - ğin i - çin - də gö - rə - sən.

Gülnaz

Ba - xa - san gül ya - na - ğı - na o - la - san

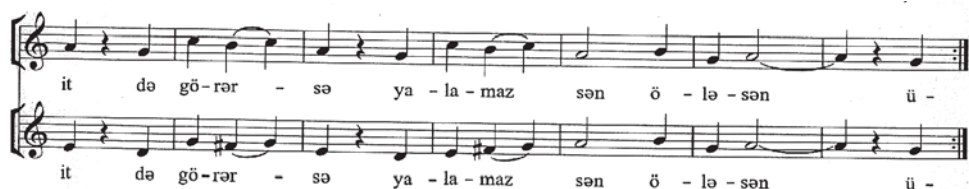
Sənəm

Ba - xa - san gül ya - na - ğı - na o - la - san

1. **2.**

məs - ti xu - ma - - ar. - ba - ar. de - yə - sən heç be - lə iş -

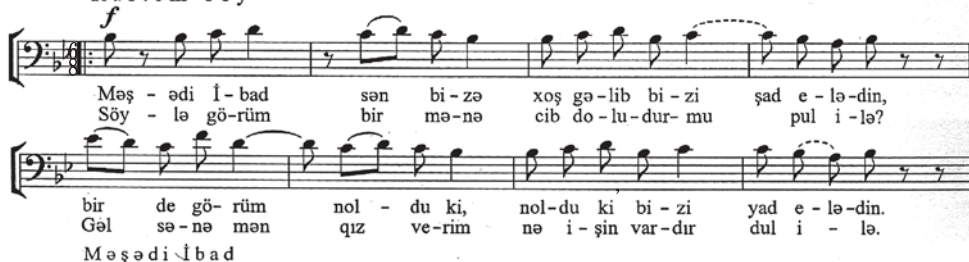
məs - ti xu - ma - - ar. ba - ar. de - yə - sən heç be - lə iş -

Ü.HACIBƏYLİ. «O OLMASIN, BU OLSUN» OPERETTASINDAN «MƏŞƏDİ İBADLA RÜSTƏM BƏYİN DUETİ»

Allegretto

Rüstəm bəy

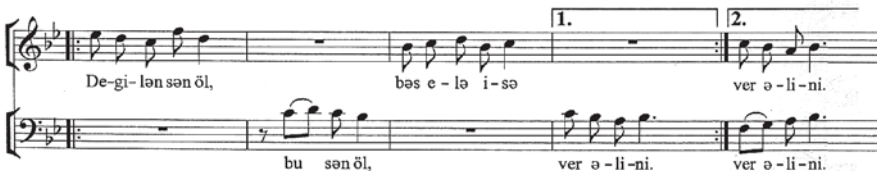
Məşədi İbad

Məşədi İbad

Rüstəm bəy

«DARÇINI»

(Azərbaycan xalq rəqsi)

O.ZÜLFÜQAROV. «ŞƏNLƏN, MƏNİM XALQIM» SİMFONİK UVERTÜRASINDAN BİR PARÇA

Allegro

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. **A.Əsədullayev.** Instrumental muğam. «Adiloğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2009.
2. **F.Bədəlbəyli, O.Rəcəbov və başqaları.** Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığı. I cild. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2011.
3. **O.Rəcəbov.** Uşaqlar və mahnılar. «İşıq» nəşriyyatı, Bakı, 1985.
4. **O.Rəcəbov.** Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2010.
5. **O.Rəcəbov, N.Kazımov və başqaları.** Azərbaycan xalq musiqisi və musiqi müəllimi hazırlığı. «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2012.
6. **O.Rəcəbov, S.Ağayeva, O.İmanova.** Elementar musiqi nəzəriyyəsi. «Çıraq» nəşriyyatı, Bakı, 2007.
7. **O.Rəcəbov, U.Miriyeva.** Musiqi və mənəvi tərbiyə. «Maarif» nəşriyyatı, Bakı, 1995.
8. **O.Zülfüqarov, V.Xəlilov.** «Musiqi-6». «Pedaqogika» nəşriyyatı, Bakı, 2006.
9. **R.Zöhrabov.** Bəstəkarların portreti. «Gənclik» nəşriyyatı, Bakı, 1997.
10. Uşaq mahnıları antologiyası — I, II, III cild. «Rafiq Xan-Sayadoğlu» nəşriyyatı, Bakı, 2005.
11. Ümumi təhsilin fənn standartları (I — XI siniflər). «Mütərcim» nəşriyyatı, Bakı, 2012.
12. **Z.Veysova.** Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. UNICEF, 2007.

MUSİQİ 6
Ümumtəhsil məktəblərinin 6-cı sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsləyin

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Safa qızı İmanova

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Aqil Əmrahov, Emil Bayramov

Korrektor

Ülkər Şahmuradova

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qriif nömrəsi:
2017-074

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi — 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,8. Fiziki çap vərəqi 6,0.

Formatı 70x100 1/16.

Səhifə sayı 96. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.

Tiraj 7800. Pulsuz. Bakı—2017.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC
Bakı, AZ 1052, F. Xoyski küç., 121^A

PULSUZ